

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity

katedra pedagogiky a psychologie

Některé aspekty výtvarného projevu dětí předškolního věku

Bakalářská práce

Simona Kohoutová

vedoucí bakalářské práce
Dr. Yvona Mazehóová

České Budějovice 2007

Děkuji vedoucímu této diplomové práce paní Dr. Yvoně Mazehóové za pomoc při vedení předkládané bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala zcela samostatně a veškerou použitou literaturu jsem uvedla v seznamu použité a citované literatury.

Anotace

Předmětem této bakalářské práce je výtvarný projev dětí v předškolním období. V teoretické části jsou uvedeny poznatky z teorie vývoje dětí v předškolním období. Praktická část je zaměřena na porovnání konkrétních kreseb dětí z běžné mateřské školy a ze speciální mateřské školy. Přiblíženy jsou charakteristické rysy osobnosti dětí speciální mateřské školy a bližší specifikace jejich zvláštností a odchylek ve vývoji, případný odkaz těchto zvláštností v rámci výtvarného projevu.

The topic of this bachelor work is the art display of children in pre-school age. Observation of pre-school age childrens development theory is introduced in the theoretic part. The practical part is focused on comparsison of particular drawings made by children from common nursery school and from special nursery school. Touched are characteristic personality features of children, who are from special nursery school and nearer specification of their particularity and variety in development, possible reference of this particularity within the art display.

Obsah

Úvod.....	6
1. Teoretická část	
1.1 Historie zkoumání dětské kresby	7
1.2 Charakteristika předškolního období	8
1.3 Socializace v předškolním období	10
2. Vývoj dětské kresby	11
2.1 Vývoj kresby lidské postavy u dětí předškolního věku	13
2.2 Obsah dětských kreseb	13
2.2.1 Člověk	14
2.2.2 Zvířata	16
2.2.3 Dům	16
2.2.4 Strom	16
2.2.5 Dopravní prostředky	17
2.3 Rozvoj výtvarného projevu	17
2.4 Zobrazení prostoru, obrazová scéna	18
2.5 Výtvarné zákonitosti	20
3. Dětský kolorit	21
3.1 Typy kreslířů	22
4. Mateřská škola a výtvarný projev	22
4.1 Druhy výtvarných činností v mateřské škole	23
5. Speciální mateřská škola	24
5.1 Vývojové vady, příčiny	24
5.2 Některé typy vad u dětí předškolního věku	24
6. Praktická část	
6.1 Cíle, hypotézy	27
6.2 Děti z běžné mateřské školy	28
6.3 Charakteristika dětí ze speciálních mateřských škol	70
6.4 Shrnutí.....	87
Závěr.....	92
Seznam použité a citované literatury.....	94

Úvod

Dětský výtvarný projev se začíná objevovat přibližně ve druhém roce dítěte. Dítě poznává pastelky, které bere do ruky a raduje se z toho, že zanechává stopu. Postupně se výtvarný projev vyvíjí a rozšiřuje o další poznávání a provází děti od dětství až po dospělost. Výtvarný projev je obrazem úrovně vývoje, fantazie, tvořivosti, představivosti a vypovídá o prostředí a lidech, s kterými dítě žije. Mateřská škola má zásadní význam při rozvoji tohoto projevu.

Ve své bakalářské práci se chci zaměřit na dětskou kresbu. Mým cílem je zjistit některé vývojové odchylky a zvláštnosti dětí v předškolním věku. K této práci jsem si vybrala děti z jednotřídní heterogenní venkovské mateřské školy, v které pracuji a děti ze Speciálních městských mateřských škol také věkově smíšených. Většinu dětí z těchto mateřských škol dobře znám.

Této práci předcházelo studium odborné literatury, vývojové psychologie, psychopatologie, pedagogické diagnostiky, dále některé kapitoly teorie výtvarné výchovy, mé vlastní pozorování dětských kreseb a shromažďování výtvarných prací.

V první části práce jsem se zaměřila na teoretické poznatky. V jednotlivých kapitolách přibližuji vývoj dítěte v předškolním období, vývoj kresby lidské postavy a charakteristiku výtvarných zákonitostí, v neposlední řadě specifikuji práci mateřské školy a speciální mateřské školy.

Hlavním tématem praktické části je zkoumání některých zvláštností ve výtvarném projevu dětí s ohledem na jejich věk a sledování určitých rozdílů ve výtvarném projevu dětí z běžné mateřské školy a ze školy speciální, porovnávání kreseb vznikajících s konkrétním časovým rozestupem a posuzování případných posunů ve výtvarném projevu dětí. Dále tato bakalářská práce bude zjišťovat, zda se vývojové odchylky odráží ve výtvarném projevu a popřípadě jakým způsobem. Děti ze speciální mateřské školy částečně specifikuji.

V rámci svých možností se pokusím o interpretaci dětských kreseb a srovnání odchylek ve výtvarném projevu dítěte předškolního období.

1.1 Historie zkoumání dětské kresby

Na světě existuje mnoho domněnek o tom, že děti kreslily již odedávna. Jsou doloženy první grafické stopy lidské ruky zobrazené na jílovitých stěnách jeskyní. Obrázky vznikaly tlakem a tahem prstů před třiceti tisíci roky. Aristoteles přišel s myšlenkou, že schopnost zobrazovat skutečnost by se měla podporovat již od útlého dětství. Tak ve starém Řecku děti modelovaly z hlíny a vosku.

Opravdový pedagogický zájem věnoval dětským výtvarným činnostem J. A. Komenský. Připomněl rodičům, že by děti předškolního věku měly být vtahovány do písmařství a malířství a radil, aby jim do rukou dali křídlo nebo uhlí chudších (Uždil, 1982). Komenský byl pevně přesvědčen, že dítě čará nejen snad proto, aby napodobilo písmo dospělých, ale z daleko hlubší potřeby.

S výtvarným projevem dětí je též spjato jméno J. J. Rousseau (1712–1778), který viděl v zobrazování výhradně jen nástroj poznání reality, čímž ji poněkud podcenil. J. H. Pestalozzi (1746–1827) se v historii daného oboru uplatnil spíše svým celkovým chápáním dětství, než přímo výtvarným projevem. Fr. Fröbel (1782–1778), měl na mysli výchovu smyslů, kladl důraz na ruční práce, které zařazoval do výchovného programu.

Až v druhé polovině 19. století se zájem o dětský výtvarný projev podstatně zvýšil. Téměř všichni psychologové v něm viděli možnost vhledu do dětské duševní dílny a zkoumali výtvarný pohled objektivními metodami. Psychologické studium dětské kresby se datuje od vzniku empirické experimentální psychologie. První psychologická laboratoř byla založena v Lipsku r. 1879 a první moderní monografie o dětské kresbě byla vydána jen o několik roků později v roce 1887. Její autor, itál Corrado Rici, tu srovnává tvůrčí proces dítěte s dílem stvoření. Říká, že zatímco člověk je pro Stvořitele vrcholem a korunou stvoření (byl povolán k životu až po veškeré neživé i živé přírodě), pro dítě v jeho kresebném vývoji je člověk prvním a provždy klíčovým tématem. Není divu, vždyť skrze vztah k člověku si dítě uvědomuje samo sebe, skrze druhé se stává sebou samým. A tak se každá práce o kresbě nutně v hojné míře zabývá právě kresbou člověka, ať již samotného, anebo v lidském

společenství, zvláště tom nejmenším, ale nejvýznamnějším, tj. v rodině (Davido, 2001).

Značný význam pro poznání dětské kresby, výtvarného projevu ve výchově, měly u nás práce Otakara Hostinského (1847-1910) a Františka Čády (1865-1918).

O. Hostinský byl teoretik v oboru estetiky a umělecký kritik. Jeho zájem však přesahoval daleko dál, snažil se vymezit místo výtvarnému umění. Uvědomoval si, kolik ve výchově znamená obrázková knížka a hračka. U výtvarného projevu oceňoval estetické hodnoty a zvláštní podíl rozvoje dětské psychiky. František Čáda se zabýval dětskou kresbou z hledisek současné psychologie, ale nezapomněl ani na její pedagogický význam. Studium výtvarného projevu představuje dnes velmi široký obor, který má svoji bohatou historii. Velmi podrobně se v nedávné době zabýval výtvarným projevem prof. Matějček a dále zajímají významní odborníci naší psychologie. V začátku však převažoval spíše přístup pedagogický, který zkoumal, jak je možno přes výtvarný projev dítěte kultivovat a podporovat ve vývoji.

1. 2 Charakteristika předškolního období

Předškolní období může být také nazýváno obdobím hry. Trvá od 3 do 6 let a je ukončeno nástupem do školy. Tento věk je charakteristický diferenciací vztahu ke světu. K poznání dítěti pomáhá představivost, tj. fáze fantazijního zpracování a intuitivního uvažování, které ještě není regulováno logikou.

Myšlení dítěte je charakteristické egocentrismem, ovlivňuje uvažování a komunikaci, ulpívá na svém pohledu. Interpretuje realitu tak, aby byla srozumitelná a přijatelná, přitom si musí pomoci zkreslením či vyloučením některých informací. Tento zvolený způsob uvažování uspokojí jeho potřebu jistoty orientace.

Důležitou činností dítěte předškolního věku je hra. Hra vyjadřuje vlastní interpretaci reality, postoj ke světu i k sobě samému. Dítě se přizpůsobuje okolnímu světu a jeho požadavkům, které mnohdy ani nechápe. Hra mu dovoluje chovat se podle svých vlastních představ a přání, přizpůsobuje realitu svým

potřebám. Tématická hra poskytuje procvičování budoucích rolí, jak negativních, tak pozitivních.

Svůj vlastní názor děti vyjadřují v také v kresbě a ve vyprávění. Kresba je neverbální symbolickou funkcí. Zobrazuje realitu tak, jak ji dítě chápe. Vývoj kresby prochází několika fázemi.

Děti tohoto věku mají tendenci přeceňovat velikost nejbližších objektů a podceňovat velikost vzdálenějších. Neodhadují dobře prostorové vztahy. Posuzují je podle toho, jak se jim jeví. Bez problémů rozlišují polohu nahoře a dole, ale nejsou ještě zralé na rozlišení polohy vlevo a vpravo. Pojem času se vyvíjí pomalu. Rozlišují delší a kratší dobu, pojmy dříve – později. Mnohdy umí využít dnů v týdnu, ale delší časové jednotky jako např. měsíce a roky jsou obsahově nevyužívané. Některé však umí vyjmenovat a může znát jejich obsah. Počítání dítěte v předškolním věku má všechny znaky názorného, intuitivního, myšlení, vázaného na jeden aspekt situace. Již na počátku předškolního období děti znají názvy čísel, ale ještě zcela nechápou podstatu číselného pojmu. Rozumí pojmu málo, či hodně.

Vyvíjí se všechny složky paměti, rozvoj epizodické paměti pozitivně ovlivňuje schopnost zformulovat vlastní zážitky verbálně. Paměťové schopnosti jsou závislé na dozrávání některých mozkových struktur, na aktuální úrovni kognitivních schopností a na zkušenosti.

Verbální schopnosti se rozvíjejí především v komunikaci s dospělými či staršími dětmi. Napodobují jejich projev a různé způsoby vyjadřování. Většinou si zapamatují jen určitou část sdělení, kterou opakují ihned poté, co ji slyší. Dítě musí chápat smysl takového sdělení, protože jinak by pro něj nemělo žádný význam a nezapamatovalo by si je.

Emoční vývoj předškolních dětí je charakteristický větší stabilitou a vyrovnaností, než pro batolecí věk. Většina emočních prožitků je svázána k určitým situacím. Je spojena s momentálním uspokojením či neuspokojením. Postupně se rozvíjí emoční paměť. Děti bývají častěji pozitivně naladěné, ubývá negativních emočních reakcí. Emoční vývoj směřuje od porozumění, k pochopení významu emocí, k postupnému chápání příčin vzniku různých emocí. Rozvíjí se emoční inteligence, děti lépe chápou svoje pocity, dovedou se orientovat v emocích jiných lidí, vyjadřují empatii, částečně ovládají své citové projevy.

Tuto etapu života chápeme jako přípravu na život ve společnosti. Dítě přijímá řád chování k ostatním. Učí se spolupracovat, komunikovat, prosadit se, což je důležité především ve skupině vrstevníků.

V předškolním období je novým projevem chování sdílená aktivita, vyžaduje sebeprosazení, a také prosociální chování (Vágnerová, 2005).

1.3. Socializace v předškolním období

Socializace dítěte předškolního věku probíhá nad rámec rodiny, jež se označuje fází přesahu rodiny (Vágnerová, 2005). Tuto etapu života chápeme jako přípravu pro život ve společnosti. Vztahy s lidmi, s kterými se děti setkávají mimo rodinu, mu umožňují získávat nové kognitivní a afektivní zkušenosti, důležité pro další rozvoj osobnosti. Socializace se projevuje chováním, rozvojem prožívání, hodnocením, sebepojetím, sebehodnocením, individuací.

Základy sociálního chování si dítě osvojuje v rodině. Rodinou rozumíme soukromé prostředí, které je zdrojem jistoty a bezpečí. Dítě se zde učí komunikovat, vnímat projevy jiných lidí, chápat je, respektovat, uplatňovat vlastní názory atd.

Naučené sociální dovednosti používá dítě i jinde, v kontaktu s vrstevníky a s dospělými lidmi. Může se stát, že si dítě přisvojí i méně vhodné způsoby chování, které v interakci s cizími lidmi vyvolají problémy, posílí nejistotu a sklon k nepřiměřenému reagování.

Rovnocennou skupinou jsou vrstevníci. Postupné začleňování do této skupiny, přináší další užitečné zkušenosti, které přispívají k diferenciaci vztahů, k chování dospělých, k dětem, k sociálnímu osamostatňování. Při výběru kamaráda převažuje důraz na shodu v oblasti zájmů a potřeb. Dítě se zde učí spolupracovat, ale i soupeřit.

Mateřská škola je první institucí, s kterou se dítě setkává. Je důležitým sociálním mezníkem. Dítě se zde přizpůsobuje režimu a nárokům, které tato instituce klade. Osvojuje si zde další sociální dovednosti, především prosociální chování, respektování práv ostatních. Přizpůsobují se základním normám chování.

Předškolní děti bývají zvědavé, účastní se nových činností. Učí se novým dovednostem, chtějí dělat věci jako dospělí. Iniciativa předškolních dětí potvrzuje

touhu a potřebu něco zvládnout, a tím potvrdit svoje kvality. Předškolní děti mají majetnické sklony, zdůrazňují, co je jejich, nechtějí půjčovat. Po pátém roce osobnost dítěte dozrává a je schopno se podělit. Významnou součástí dětského sebepojetí je genderová identita. Děti v tomto období zveličují genderové rozdíly, jsou přesvědčeny o vyšší hodnotě vlastního genderu, identifikují se s rodičem stejného pohlaví.

2. Vývoj kresby v předškolním období

Předškolní děti svůj názor vyjadřují ve vyprávění, hře a v kresbě. Kresba je neverbální symbolická funkce. Vnímáme zde tendenci zobrazit realitu, tak ji dítě chápe (Vágnerová, 2005). Dětská kresba se vyvíjí v závislosti na vývoji jedince, bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Kresby dětí procházejí stádií, jež těsně souvisí s intelektovým vývojem. (Davido, 2002). Tuto myšlenku jako první vyslovil G. H. Luquet a postupně časem se tento názor potvrdil. Každému věku odpovídá specifický typ kresby z nichž počáteční fáze ještě symbolický charakter nemá.

Presymbolická, senzomotorická fáze – tato fáze je zřejmá u dětí v batolecím období, kdy je grafomotorická činnost, tj. čmárání pro děti zajímavá sama o sobě, mnohdy více, než samotný výtvor. Dítě se nezabývá svým výtvorem (Vágnerová, 2005).

Počátek dětské výtvarné činnosti se podobá mluvené řeči. Stejně jak jednotlivé zvuky přecházejí bez ohraničení jeden do druhého a přijdou dřív, než se spojí s nějakým věcným významem. Podobně je to i s prvními začátky kreslířské formy (Uždil, 1980).

Pozorujeme-li dítě tohoto věku, je pozoruhodné, jak se dítě chová k ploše. Nejprve drží pastelku v plné dlani a pohybem ruky překračuje hranice papíru položeného na stolní desce. Později si začíná uvědomovat hranici kreslicí plochy a respektuje ji. Krouživým pohybem vzniká ovál, který je první pohybovou figurou čáranic, které jsou prozatím bezpředmětné. Později k této základní formě přibývá další, komplikovanější, která je základem úhlu. Je to jakýsi kříž, v němž je schopnost dítěte vědomě měnit čáry. Čáranice mají mnoho typů, mezi nimi můžeme pozorovat např. klikatice, body, klubíčka, spirály oválné, kruhové,

hranaté. Tato nynější tvorba je v jistém smyslu přípravou pro opravdové kreslení, které již nebude jen hra se vznikající stopou (Uždil, 1980).

Fáze přechodu na symbolickou úroveň – je to období dodatečného, resp. sekundárního symbolického zpracování. Dítě postupně zjišťuje, že čmárání může být prostředkem k zobrazení reality, je tedy symbolem. Grafomotorický produkt bývá běžně pojmenován dle výrazného prvku, který je typický pro konkrétní objekt (Vágnerová, 2005). Někteří odborníci jsou přesvědčeni, že podobnost mezi klubkovitou čaranicí a prototypem lidské postavy je zpočátku náhodná. Existuje mnoho svědectví o tom, že dítě přiřklo svým čaranicím věcný význam až dodatečně, mnohdy pod tlakem otázky: „Co jsi nakreslil?“ Dítě předem ví, co chce nakreslit a současně není schopné ovládnout grafický pohyb. Svoji prvotní představu opouští a vyměňuje ji během kreslení za jinou, lépe odpovídající tomu, co již vzniklo na papíře. V popředí je ta okolnost, že dítě nerozlišuje, co je snadné zobrazit, co je méně snadné a co vůbec zobrazit nelze. Dítě nalézá obsah výtvarného produktu tak, že grafické útvary připodobňuje k tvarově neurčitým částem přírody např. k vodě, sněhu. Spirálová čaranice je označována jako míč, spojení oválu a rovných čar odpovídá sluníčku, brouku a člověku.

Fáze primárního symbolického vyjádření – dítě dovede kresbou něco konkrétního zobrazit. Teprve v této fázi se kresba stává jedním ze způsobů symbolického zobrazení skutečnosti (Piaget, 1966 in Vágnerová, 2005). Podobnost kresby je závislá na rozvoji komplexu dovedností a schopností jako je motorika, senzomotorická koordinace, poznávací procesy, ale i např. aktuální emoční stav. „Dítě kreslí to, co o objektu ví, co se mu na něm zdá důležité“ (Matějček, 1994 in Vágnerová, 2005).

2.1 Vývoj kresby lidské postavy u dětí předškolního věku

Primárním zobrazením lidské postavy jsou hlavonožci.

- **Stadium hlavonožec** - kresba lidské postavy se přibližně objevuje ve třech letech. Postava je znázorněna kolečkem, které představuje hlavu a tělo zepředu, ke kterému přiléhají dvě čárky – nohy, a často i ruce (Davido, 2001). Dětské

pojetí lidského těla vychází ze zkušenosti s vlastním tělem a z pozorování cizích lidí. Největší význam má lidský obličej, který je důležitý pro navozování sociálního kontaktu. Vývojově následujícím detailem jsou končetiny, které symbolizují jakousi pohybovou aktivitu.

- **Stadium subjektivně fantazijního zpracování** – jedná se o pojetí, jež je typické akcentací detailů, které jsou chápány jako důležité. Tak zobrazují lidskou postavu 4 – 5leté děti. Způsob jejich zobrazení nerespektuje realitu (Vágnerová, 2005). Typické jsou průhledné kresby, kdy dítě postavu postupně obléká a přikresluje mu další části oděvu. Jak dítě roste, přibývá detailů, zobrazuje pupík, větší počet knoflíků apod., a právě tyto detaily jsou společné pro existenci trupu.

- **Stadium realistického zobrazení** - na konci předškolního věku se dětské výtvary více podobají skutečnosti, přechází k realismu. Kolem pátého roku se začíná objevovat trup v podobě dalšího kolečka. Postava je vždy zobrazována zepředu. Ruce bývají k trupu připojovány v různé výšce. Kolem šestého roku je tělo úplné se všemi končetinami. Dítě spíše kreslí to, co vidí. Tato postupná proměna je jedním z důkazů rozvoje dětské kognitivní decentrace (Vágnerová, 2005).

2. 2 Obsah dětských kreseb

„Zdalo by se, že dítě kreslí nejspíš právě to, co kolem sebe vidí. Není tomu tak doslova – v každém případě toho vidí ve svém okolí daleko víc, než kolik se toho ocitne v jeho kresbách. Teprve ty osoby a předměty, které mají zvlášť trvalý, neměnný a obecný význam, mají naději, že budou zvěčněny“ (Uždil, 1980, s. 22). Středem zájmu pro dítě ve výtvarných pracích je člověk a potom vše ostatní, co s člověkem úzce nebo vzdáleněji souvisí. Prvotní dětské kresby, pokud již mají věcný obsah a vznikly vědomě zobrazují zpravidla člověka, dům, auto, květinu. S člověkem vchází do kresby i prostředí, které s ním úzce souvisí. Vztah k živé přírodě je u dítěte velmi srdečný, plný sympatií. Proto v dětské tvorbě můžeme vidět stromy, květiny, zahrádku v podobě plotu. Velmi časně se objevují zvířata, která se mnoho neliší od člověka. Dále přibývají dopravní prostředky, zvířata, nábytek, především stůl. Dům má komín, z kterého se kouří, u dveří je zobrazena

klika, která reprodukuje především prožitek dítěte, je důležitá, neboť klika umožňuje vstoupit a odejít z domu. Slunce, které člověk pořádně ani neviděl se vyskytuje v dětských kresbách často. Dítěti se dobře technicky kreslí. V dětském obrázku slunce znamená symboliku určení času – dne. Slunce však znamená i hlubší symboliku.

V kresbě dětí je obsaženo to, co je z jeho pohledu je podstatné a co upoutalo jeho zájem.

2.2.1 Člověk

Zobrazování člověka nebo-li paňáka vede. Svě jméno *Paňák* dostaly snad právě proto, že se podobají hadrové loutce víc, než člověku. Lidská postava má pouze ty nejobecnější rysy. Paňák má nejprve ovál, jako tělo a hlavu zároveň, kde jsou zobrazeny důležité lidské znaky, kterými rozumíme ústa, oči, nos, vlasy, někdy, ale zřídka uši. Dítě ještě nezobrazuje šaty. Postupně se trup osamostatňuje, zpočátku bývá menší, než hlava, neboť hlava znamená víc. Dítě v ní vidí lidský výraz (Uždil, 1982).

Trup mnohdy mívá originální podobu. Někdy lze rozeznat břicho, jež je oválné či kulaté, jindy může být hranaté. Dítě může zobrazit postavu, která je dobře členěná s trupem i krkem, poměrně brzy. Pětileté či šestileté dítě nezobrazuje vždy figury s velkou hlavou a malým trupem, někdy je trup velmi mohutný, převládá.

Vývoj v kresbě lidské postavy velmi rychle postupuje u dětí, které často a rádi kreslí a jsou vystavovány pozitivním výchovným podnětům, jak v rodině, tak např. v mateřské škole.

Přibližně šestileté dítě nasazuje paže k trupu, ne k hlavě, jako dříve. *Hlava* bývá mnohdy ozdobena vlasy, které trčí jeden vedle druhého, nebo jsou staženy do účesu, či jsou kudrnaté.

Nejprve platí, že žena, muž, kluk i holka jsou kresleni přibližně stejně (Uždil, 1982). Nakreslené postavy spojují jen obecné znaky, které se hodí pro obě pohlaví. Dříve, než dítě nakreslí šaty, kreslí knoflíky, které jsou pro něj velmi zajímavé a pro kresbu snadné.

Vývoj pokračuje a postavy se mohou rozlišovat např. šaty, klobouky, složitými

účesy, boty na podpatcích apod. Mezi pátým až šestým rokem se rozvojuje obrys nohou vzniká tzv. silná noha. Začarání prázdných oválů (trup) nebo obdobné vyznačení částí těla (tváře v obličejí, nohy), naznačují masívnost, hmotnost.

Pohyb postav lze uhodnout z blízkých předmětů, které se vztahují k postavě. Pokrčení rukou, nebo nohou je pro dítě velmi obtížné zobrazit, většinou to nepokládá za nutné. Vztažené paže se objevují poměrně brzy již ve čtvrtém roce, kdy dítě kreslí např. jak trhá ovoce, nebo hází míč.

Chůze, jako typický pohyb postav si žádá zobrazení a dítě se musí rozhodnout k důkladným změnám v pojetí lidské postavy.

Dítěti nedostatky v zobrazování pohybu nevadí. Neboť s paňáky je to podobné jako s loutkami v primitivním divadle, které nepoužívá nitě, a kde loutky nemají klouby a loutkoherce se spokojuje jen s drátem upevněným na temeni sádrové hlavy neživého herce. Poskakování na nehybných nohách a pohyb rukama nahrazuje všechna gesta a mimiku, ale děj se odehrává. Existující hlas za figury mluví a někdy i líčí, co vlastně chtějí a dělají. Proto má pro pochopení dětské kresby velkou úlohu ústní výpověď dítěte. Obsah představy a děj je mnohem hlubší, složitější a zajímavější, než může naše oko při prvním pohledu na kresbu rozeznat (Uždil, 1980).

Profil -pokud dítě chce, aby lidské postavy znázornil v chůzi, nezbyvá nic jiného, než natočit postavy do profilu. „Hlavonožci profil nemají, a tak musí vymizet“ (Uždil, 1980, s.30). Dítě se pokouší zobrazit člověka z profilu, což je pro něj dost obtížné. Obraz člověka, kterého děti vidí ze strany souvisí s potřebou znázornit pohyb, chůzi. Vzniká profil, který je na rozdíl od dosavadního pojetí paňáka nesymetrický, a tedy dost obtížný. Dítě si intenzivně představuje, jaké by bylo vidět postavu ze strany, nezakládá svou kresbu jen na zrakových vzpomínkách, které mu slouží jako pomoc. Jeho představivost je schopnost konstruovat figuru v prostoru a otáčí ji do chtěného pohledového úhlu. Charakteristickým stadiem, v kterém je zároveň vidět, že profil není závislý jen na zrakové vzpomínce, ale i na představivé práci je tzv. smíšený profil, v kterém je spojen pohled ze strany i ze předu. Dnes je vzácnější, snad proto, že dítě ovlivňují zrakové dojmy z obrázkových knížek, filmů apod., kde se profil neustále používá (Uždil, 1982).

2.2.2 Zvířata

Postava zvířete se rodí z postavy člověka. Nejprve se neliší mnoho od obrazu lidí. Prozradí je horizontální poloha těla . Odlišnosti od člověka poznáme především v attributech, jako jsou růžky, ocas apod. Vyskytují se ale i zvířata, která jsou kreslena se vztyčeným trupem, na dvou nohou, vykračující a to tehdy, jde-li především o zvířátka z pohádek. Předškolní dítě kreslí zvíře především z profilu, tedy jako nesymetrický tvar, v němž je určující vodorovná osa. (neplatí však pro žirafu a některé jiné případy). Hlava se k nám obrací často svou tváří.

2.2.3 Dům

Dům je vždy zobrazován s těmi vlastnostmi, které souvisejí s jeho užíváním, s bydlením. Nechybí zde okna, zpravidla i komín, z kterého se kouří, dveře s klikou. Děti malují i takové domy, jejichž přední stěna není opatřena zdí, je průhledný. Zde vidíme, co se děje v domácnosti. Může zde být zobrazen nábytek, obklopeny vesnickou zástavbou, nebo rodinným domem, většinou kreslí domy, které vidí. Dítě z města, kde jsou více dominantní vysoké domy, v kterých bydlí, kreslí takovéto domy.

2.2.4 Strom

Strom dítě začíná kreslit velmi brzy a jeho podoba se postupně delší dobu vyvíjí ve stále dokonalejší tvar. Logika jeho vývoje se postupně vyvíjí, tak jako lidská figura. Nejprve dítě nakreslí dlouhou linku, kterou v pravém úhlu přetínají kratší rovné čáry umístěné v pravidelných intervalech. Ty později mohou být doplněny o ovály, představující listí. Tyto ovály, nebo chomáče mohou být navléknuty na samostatný kmen. Někdy se větve odklánějí v kosém úhlu od kmene. Později se strom začíná dělit na listnatý a jehličnatý. Jehličnatý především symbolikou Vánoc. Listnatý strom je především stromem ovocným s plody. Listy vyrůstají na okraji mohutných větví a tvoří jakoby ornament. Velikost postavy v dětském zobrazení může být tak velká jako samotný strom, strom může být větší nebo menší, než dům.

2.2.5 Dopravní prostředky

Jedná se především o auto, vlak, loď, které dítě rádo kreslí, neboť dítě má zájem o pohyb. Dopravní prostředky používají téměř všichni lidé kolem dětí. Dítě je tímto napodobuje a přibližuje se. Děti kreslí vnějšek,; ale i vnitřek např. sedadla s cestujícími v autobuse. Chlapci se mnohdy specializují na jednotlivé druhy prostředků např. osobní auto, traktor, bagr, lokomotivu, loď. Nelze opomenout konstruktérské kresby strojů.

„Ukazuje se tu znovu, kolik znamená pro kreslířský úspěch skutečný zájem o kreslený předmět a jeho dobrá znalost“ (Uždil, 1982, s. 33).

2.3 Rozvoj výtvarného projevu

Velmi zajímavé je zjištění o tom, které podněty urychlují rozvoj jednotlivých grafických typů. Je to snaha o věcnost, shodu mezi obrazem a skutečností, která zdůrazňuje, co je pro zobrazenou věc podstatné, o čem dítě ví a co je zajímavá (Uždil, 1980).

Věcnost se týká těch znaků, bez kterých by daná věc přestala být sama sebou, tedy lidská postava bez rukou a nohou, strom bez větví a listů. Světlo, atmosféra, vzdálenost jsou znaky, týkající se prostředí a určitého okamžiku, o věci samé nerozhodují, a proto se v dětské kresbě málokdy uplatní.

Barva a tvar znamenají pro dítě určitý věcný obsah. Zelená je spojována s vegetací, modrá s oblohou. Změny, které nastávají se změnou světla, nemají pro malé dítě žádný smysl.

„ Jak se projevuje věcnost v postupném rozvoji grafického typu člověka? Jako potřeba znázornit věcné vztahy a souvislosti (figury náležejí k sobě, sedí okolo stolu, drží se za ruce , hází míčem.), dále jako potřeba zdůraznit jednání osob a jejich pohyb (chůze, útěk, lezení, trhání ovoce.), potřeba zdůraznit duševní hnutí nebo typiku postavy (pláč, smích, zloba – babička, princezna...), potřeba vyjádřit vztah člověka k prostředí (cestující v autobuse, Budulínek v díře..) a teprve nakonec i jako potřeba vyjádřit, jak se věci jeví v pohledu z určitého místa - profil, překrývání tvarů, obrazové plány “(Uždil, 1982, s. 34).

2.4 Zobrazení prostoru, obrazová scéna

Předškolní dítě si mnohdy klade složité kreslířské úkoly. Zatím však nemá vyvinutou představu o tom, co lze v jeho věku výtvarně zvládnout. Pokud chce nakreslit vztahy mezi jednotlivými věcmi, potřebuje mnohdy naznačit i prostor, který věci obklopuje. Dítě má zcela zvláštní možnosti pro znázornění vlastního objemu předmětu.

Plošné uspořádání objemu jsou jednotlivé pohledy na předmět např. nadhled a podhled, které jsou spojeny v jeden celek (Uždil, 1982). V praxi to znamená, že pokud chce dítě nakreslit např. cívku, zobrazí dvě kruhové základny, jež spojí tělo cívky válcem, nebo obdelníkem. Ve skutečnosti obrázek neodpovídá pohledu z nějakého konkrétního místa, je však značně názorný. Dítě nakreslí cívku tak, jak by ji nakreslil konstruktér či architekt.

Zobrazení vnitřního objemu je pro dítě často neméně lákavé než zobrazení vnějšího vzhledu věci. Dítě bez problémů nakreslí hrnec s bramborami. Pokud je hrnec přikrytý pokličkou, nevidíme dovnitř, stejně jako není možný pohled na kouř v komíně – přesněji řečeno není možný pro nás dospělé. Dítě zobrazí kouř v komíně i brambory v hrnci tak, jako by byl hrnec i komín průhledné. Ve skutečnosti jde dítěti o to zobrazit ty věci, o kterých dítě ví, a které je zajímají. Nezabývá se otázkou, zda jsou vidět, nebo zda jsou našemu zraku vůbec přístupny (Uždil, 1982).

Obrazová scéna

Prostor, který obklopuje předměty a dokresluje jejich vzájemné vztahy je zobrazován zcela jinak, než jak to dělají dospělí. Základ pro prostorové uspořádání je dáno dolním okrajem papíru, které dítě postupně začíná považovat za jakousi zem, k níž postavy a věci tíhnou, jakoby byly ovládány gravitací. První čáranice a náhodné komplexy čar, které mají pro dítě věcný význam, takovou gravitaci nemají, stejně jako pozdější výtvořky. Ty bývají po papíře rozptýleny různě. Spodní okraj bývá zdůrazněn čarou, která sleduje okraj, znamenající zem. Dítě, které si zvykne všechny malované objekty stavět na čáru – pomyslnou zem, snadno nemusí překonat tuto pohodlnou metodu a nevyužívá další část papíru. Ztrácí smysl pro celistvé komponování plochy a jeho charakteristika prostorových vztahů se dostatečně nemusí vyvíjet. Takové kresby mohou být stereotypní a nevynalézavé. Mnohdy bývá vodorovnou čarou také značeno nebe, vždy modrou barvou. Zvyk všechno kreslit na spodní čáru se může

dostat do problému s potřebou zobrazit větší množství osob, nebo předmětů. Dítě tak hledá další řešení, kam má všechny ostatní objekty zakreslit. Někdy otáčí papírem a vytváří si základní čáru podél několika stran papíru, kam kreslí další objekty. Brzy se může stát, že nad „základní čarou“ dítě nakreslí téměř rovnoběžnou další čáru. Tak vzniká jakési jeviště, zřetelný obrazový plán, na kterém je již dost místa pro kreslení dalších věcí. Jindy je celá plocha papíru jakýmsi jevištěm, které nepotřebuje základní čáru ani žádnou další, jež by prostor tímto způsobem vymezovala.

Sklápění je známý způsob znázornění prostoru. Název vystihuje dojem pozorovatele při pohledu na kresbu, na které je to, co se uplatní v půdorysném pohledu (např. cesta, rybník). Ve skutečnosti je sklápění plošné uspořádání prostoru a je přesnou analogií toho, co se nazývá plošné uspořádání objemu. Je to názorný způsob zobrazení, kde nic nezůstane zakryto a všechny předměty se mohou nakreslit tak, aby se ukázal jejich charakteristický obrys. Dítě někdy samo dospěje kolem šestého roku k zobrazení připomínající sbíhavou perspektivu. Dovede užít podhled (žabí perspektivu). Vůle podat věci v jejich prostorových souvislostech a přiblížit se tak realitě co nejvíc má ve všech těchto případech větší význam než přímé pozorování nebo paměť pro nahodilé vizuální vjemy (Uždil, 1982).

Rozdíl v chápání prostoru u dětí a u dospělých je možné doložit na jevu nazvaném *obrácená perspektiva*. V takovém zobrazení bývají věci, které jsou blízko spodnímu okraji papíru, menší (zatímco my očekáváme, že tam budou právě objekty větší). To proto, že se kreslíř ztotožnil s některou z osob vyskytujících se na kresbě, nebo *stojí* i z jiného důvodu *uvnitř obrazu*. Obrazový prostor již nechápeme jako jeviště, které stojí před diváky, je to subjektivizovaný prostor, který je přizpůsobený duševní hře, kde jsou s dítětem i zobrazené věci (Uždil, 1982).

Na určitém vývojovém stupni kolem šestého roku, někdy dříve se v dětském obraze objevuje *horizont*, což je čára rozmezí mezi zemí a nebem. Tato čára má také za úkol naznačit všelijaké nerovnosti terénu, kopce atd. Mezi šestým rokem mnohdy dříve i později se můžeme setkávat s pokusem vyznačit *prázdný prostor jako něco reálného*, doopravdy existujícího. Děti jej vyčarají, vytečkují, pokreslí serpentínovou linkou, nebo barevnou šmouhou. V pozdějším věku již dítě

zobrazuje překrývání tvarů. Způsob zobrazení je závislé na tom, co dítě chce zobrazit. Na příkladech, jak dítě zobrazuje prostor, se znovu a velmi zřetelně ukazuje, že jeho kreslení je hledáním, vynalézáním a svého druhu myšlením.

2.5 Výtvarné zákonitosti

V dětských kresbách se objevují pravidelnosti, které jsou zvlášť typické, což neplatí pro dospělé. Hrncík stojí pěkně kolmo na desce stolu, komín ke střeše zrovna tak, takže vypadá, jako by se kácel. U dětských kreseb se uplatňuje tzv. *R-princip*, nebo-li kouzlo pravého úhlu, které je silnější, než vědomí o tom, že komín má svoji váhu, a že spadne, když se nakloní příliš. V pravém úhlu se větví i první větve dětských stromů a zpravidla se tak odklánějí i ruce prvních hlavonožců.

Grafický automatismus je název pro opakování jednoduchých a osvojených tvarů / čárky znamenající vlasy, trávu, knoflíky na kabátě apod../ Vyskytuje se u dětí velmi často nad míru a může poškodit věcnou stránku kreseb. Je i vlastním základem zdobení a tzv. *nepravého ornamentu* (Uždil, 1982). Někdy dítě zdobí vše: šaty, oblohu, zem. Podíváme-li se blíže, zjistíme, že takto přezdobený výtvar je zpravidla obsahově chudý, nevynalézavý. Nepravý ornament může mít i jinou příčinu. Rozvíjí se u dítěte, které nedovedlo sledovat složitý tvar, nebo nepochopilo jeho funkci a tektoniku. Tak tomu může být u okvětních rostlin. Části, které dítě nemůže zvládnout se mění v rytmicky pojednanou plochu.

Rytmus, opakování, symetrie se v dětské kresbě velmi uplatňují. Jsou základem kompozičních schopností v členění plochy a formální jednoty celého výtvaru. „Základy kompozičního smyslu jsou dítěti vrozeny, mají svůj počátek již ve fyziologických faktech (rytmus tepu a dechu, symetrie lidské postavy atd.) a jejich přítomnosti v kresbě je povzbudivá: mluví o tom, jak přirozeně probíhá ve výtvarné činnosti integrace tělesných a duševních složek, která je pro duševní kondici dítěte tak nutná“ (Uždil, 1982).

3. Dětský kolorit

Řeč barev je součástí základní a obsáhlé symboliky, s kterou se setkáváme v rozmanitých oblastech života, jež se týká lidí, věcí, rostlin, zvířat apod. V antice byly barvy spojovány s některou planetou nebo bohem. Žlutá se vztahovala

k Slunci, červená k bohu, jež byl impulsivní a agresivní, modrá k Jupiteru a znamenala věrnost, mír, pravdu. V antice empiricky přiřkládali každé barvě psychologický význam. Dnes je vliv barev všeobecně známý (Davido, 2001).

Dítě používá barvy dvěma způsoby:

Napodobuje - tam, kde se barva váže s představou věcí, které mají konstantní barvy, dítě kreslí tak, že se snaží napodobovat. Kreslí např. zelené stromy a trávu, modré nebe, žluté slunce.

Nechává se nést svým nevědomým – všude tam, kde barva není jasně svázána se samotou věcí, dítě pouští uzdu své fantazie. Tyto kresby vypovídají nejvíce o jeho myšlení a osobnosti (Davido, 2001).

Dítě dává přednost jedním barvám před druhými. Teplé barvy jsou více oblíbené než barvy studené. Neznamená to však, že by dítě kreslilo pouze jimi, spíše s těmito barvami označuje věci, které se mu líbí, ke kterým má zvláštní vztah, věci vzácné. Záliba v barvě má obvykle individuální osobnější charakter.

Interpretace barev na výkresu může pomoci k odhalení daltonismu (Davido, 2001).

3.1 Typy kreslířů

Výtvarný typ dítěte poznáme podle obsahové stránky kresby, která ukazuje znaky a vztahy, které jsou v kresbě naznačeny, způsob jakým je nakreslen prostor, jaká je použita barva apod.

Typ extravertní – naznačuje u zobrazované věci důležité i méně důležité části, pravdivou barevnost, věcnou správnost, zobrazuje stejná témata ale vedle jiných kreseb je primitivnější. Chybí ji jednoznačnost, síla výrazu a větší barevnost.

Typ introvertní – zde rozhoduje zážitek, který mívá emotivní charakter. Témata se tak často neopakují jako u introvertního typu je maximálně zosobněno výběrem faktů. Zobrazuje reálnou barevnost, objektivní vzhled, bohatství detailů zde nerozhodují tolik jako u prvního typu (Uždil, 1982).

Určování typu dítěte není snadné. Je velice málo výhradně „čistých“ typů. Často přecházejí znaky jednoho typu do druhého.

Jinou možností je členit výtvarné typy na *vizuální a haptický*, avšak ve své čisté podobě se také příliš nevyskytují.

Haptický typ – je více závislý na dojmech hmatových než zrakových, má rád sytou, zřetelně členěnou barevnost.

Vizuální typ – je svoji povahou více objektivní, více zaměřen ke světu, ke skutečnému vzhledu věcí (Uždil, 1982).

4. Mateřská škola a výtvarný projev

Mateřská škola podporuje rozvoj výtvarných činností u dětí v předškolním věku. Předškolák se zajímá o celou řadu výtvarných technik a postupně se v nich zdokonaluje. V současných mateřských školách mají děti k dispozici výtvarné ateliéry s množstvím výtvarných materiálů. Dítě, tak tvořivě hledá, experimentuje, hraje si. Některé výtvarné práce mají napodobivý charakter, kdy se dítě inspirovat prací dospělého. V dalších z nich se odráží „dětský originál“. Typickými výtvarnými aktivitami v mateřské škole, které jsou spontánní, nebo řízené motivací dospělého jsou kreslení, malování, modelování, vytrhávání z papíru, lepení a novinkou poslední doby je tvořivá kresba v písku.

Prostřednictvím výtvarných činností se dítě vyjadřuje, sděluje ostatním, jak vidí svět, jaký by ho chtěl mít. Tento proces je spontánní, jež vychází z nitra dítěte. Při kreslení, stejně jako v jiných výtvarných činnostech se dítě uvolňuje. Lze říci, že výtvarná činnost má terapeutický účinek.

Ne všechny děti projevují o výtvarné činnosti zájem. Jejich ochota výtvarně pracovat může být závislá např. na tom, jak jsou z rodiny vedené k výtvarným aktivitám, souvisí též s jejich ostychem či obavami, bezradností, odvíjí se rovněž od možných vývojových odchylek či handicapů.

4.1 Druhy výtvarných činností v mateřské škole

Mezi základní výtvarné činnosti v mateřské škole patří kreslení, malování, modelování, vytrhávání.¹

Kreslení svou relativně jednoduchou technickou formou patří k základní technice, která dítěti umožňuje zobrazování skutečnosti. Dítěti poskytuje nejvíce možností pohotově se vyjádřit. V předškolním období ve věku 3-4 let se dítě seznamuje s papírem, tužkou a pastelkami. Učí se pastelky vést různými tahy. Kresba je dobrou komunikací mezi dítětem a dospělým. Slovní výpověď dítěte o své kresbě dává možnost nahlédnout do světa představ dítěte. U dětí čtyřletých až pětiletých se kresba stává obsahovou, zdokonaluje se technika. Lze zde vidět bohatost, detaily a věcné vztahy. Dítě začíná vyplňovat plochy mezi liniemi kresby. Dítě začíná cítit potřebu zachycení mezilidských vztahů a jednání osob. Zhruba od pěti let jsou představy dítěte o něco lepší, vztah ke světu mnohostrannější. Dítě dokáže nakreslit předměty ze svého okolí, prostý děj a známé situace. Dítě nakreslí i mnohé podrobnosti a dokáže říci, co nakreslilo.

„V jeho kresbě je obsaženo právě to, co je z jeho hlediska podstatné a co upoutalo jeho zájem. Není tam naopak to, co je pro rozeznání zobrazené věci nepodstatné a čím se dítě nezaujalo“ (Uždil, 1980, s.23).

5. Speciální mateřská škola

Speciální mateřská škola napomáhá všestrannému rozvoji dětí s některými vadami. Jedná se o logopedické, sluchové či zrakové vady, poruchy chování, mentálně postižené děti, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí, děti nezralé. Dále viz praktická část.

5.1 Vývojové vady, příčiny

¹ Ve své bakalářské práci se zaměřuji na kreslení, proto uvádím bližší specifikaci tohoto výtvarného projevu.

Všechny děti kreslí, dokonce i nevidomé. Každé dítě s handicapem vnímá svět svým vlastním způsobem. Zrakově postižené dítě vnímá svět jinak než dítě postižené sluchově, zrakově, motoricky. Obrázky těchto dětí nesou stopy omezených možností jejich vnímání.

Příčiny mohou být různé . V zásadě rozlišujeme příčiny endogenní a exogenní.

5. 2 Některé typy vad u dětí předškolního věku

V této kapitole se věnuji pouze některým vadám, které se vyskytují u dětí ze Speciální mateřské školy, které jsem si vybrala k výzkumu této bakalářské práce. Zmiňuji se také o prolínání se těchto vad do výtvarného projevu.

Poruchy řeči bývají děleny na vývojové a získané, v obou případech mohou být narušeny různé aspekty řeči. K nejčastějším vývojovým poruchám dětí předškolního

věku patří vývojová dyslalie.

Tato porucha patří relativně k lehčím poruchám výslovnosti u dětí předškolního věku. Jde o nesprávnou výslovnost některých hlásek.

V kresbách dětí s vadou řeči můžeme pozorovat opožděnost v jemné, mnohdy i hrubé motorice, která se může odrazit v opoždění vývojových fázích kresby.

Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou

ADHD je vývojová porucha charakteristická vývojově nepřiměřeným stupněm

pozornosti, hyperaktivity a impulzivity. Často se projevuje v časném dětství. Obtíže jsou spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět delší dobu určité pracovní výkony.

Kresba dětí s touto poruchou bývá narušena hyperaktivitou, poruchami koncentrace pozornosti a menší manuální obratností, většinou neodpovídá normě.

Zrakové postižení

U dětí, jejichž zrakové schopnosti jsou nějakým způsobem omezené se může zpomalovat rozvoj kresebných dovedností, avšak kresebné schopnosti se rozvíjejí

a procházejí stejnými vývojovými fázemi, jako u zdravých dětí. Vývoj kresby je ovlivňován schopností zobrazované předměty přijatelným způsobem vnímat a rozeznávat jejich znaky a vizuální představy. V kresbách se mohou projevit nepřesnosti, obtíže v navazování, nedodržení symetrie, chudost detailů a primitivnější provedení (Svoboda, 2001).

Dětská mozková obrna

DMO rozumíme raně vzniklé poškození mozku v prenatalním, perinatálním, nebo postnatálním poškození CNS, které se projeví před pátým rokem života. Hlavním příznakem dětské mozkové obrny je porucha motoriky, charakteristická postižením volných pohybů (Vágnerová, 2000).

V kresbě tyto děti své postižení obvykle zdůrazní, nebo naopak jej skrývají a zdůrazňují orgán, který jej kompenzuje. V počátečním období si dítě s pohybovým handicapem své postižení uvědomuje. To ho často trápí natolik, že odmítá znázornit své tělo a samo sebe nezobrazuje. V dalším období se dítě přijme takové, jaké je, pakliže mezi ním a jeho okolím jsou harmonické vztahy. Ve třetí etapě se dítě úplně přizpůsobí svému pohybovému handicapu a jeho obrázky se začínají podobat obrázkům normálního dítěte (Davido, 2001).

Epilepsie

Epilepsie je chronické poškození mozkové tkáně, které se projevuje opakovanými záchvaty různého charakteru, spojenými se změnou v oblasti prožívání, chování a často i s poruchami vědomí (Vágnerová, 2001). Kresbný projev dětí s epilepsií se dle různých výzkumných hypotéz liší od dětí zdravých. V kresbách se mohou vyskytovat tyto znaky např. extrémně malá (velká) postava, primitivní kresba, figura bez oděvu či transparencí, častěji je kreslena postava s opačným pohlavím, chybění nejrůznějších částí těla (např. uší, očí, prstů aj.) asymetrie, disproporce, nápadně tlustá nebo štíhlá postava, roztřesená linie, přerušovaná čára, vyčernění, nebo vyšrafování celé postavy atd.

6. Praktická část

6.1 Cíl bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je sledovat výtvarný projev dětí předškolního období, zaměřit se na zvláštnosti a odchylky dětských kreseb.

Zjistit, zda se výtvarný projev dětí z běžné mateřské školy liší od výtvarného projevu ze školy speciální, popř. čím se liší.

Poukázat na možný posun, nebo stagnaci ve výtvarné tvorbě, která vznikala v rozpětí dva měsíce až jeden rok a sledovat v čem se tyto kresby od sebe mohou lišit.

Sledovat možný vliv na kresbu použitím obyčejné tužky a pastelky.

Porovnat kresby chlapců a dívek, sledovat stejné či odlišné znaky v kresbách s ohledem na jejich věk.

Sledovat shodnost kresby figury věku odpovídající běžné úrovni kresby postavy dítěte daného věku.

Hypotézy

Výtvarný projev skupiny dětí z běžné mateřské školy a ze školy speciální se může při porovnání kreseb lišit, v kresbách se mohou vyskytnout zvláštnosti a odchylky, které charakterizují konkrétní skupinu dětí.

Kresby nakreslené s časovým odstupem dva měsíce až jeden rok budou znamenat průkazný rozdíl ve vývoji výtvarného projevu a v propracovanosti kreseb. Rozdíl by měl spočívat také v kresbě obyčejnou tužkou a pastelkami, které by měly napomoci k obsažnosti a k větší tvořivosti v kresbách.

Rozdíl úrovně kresby postavy dětí z běžné mateřské školy a ze speciální mateřské školy se s ohledem na stejný věk dětí může lišit.

Získávání kreseb

Při získávání kreseb jsem pracovala s celou třídou dětí z běžné mateřské školy ve věku 3-6 let a s pěti dětmi ze Speciální mateřské školy ve věku 4 – 6 let, u kterých se vyskytují tyto vývojové vady: vývojová vada řeči dyslalie, opoždění v hrubé motorice, DMO, epilepsie, zrakové postižení a suspektně porucha ADHD. Kresby byly kresleny s časovým odstupem minimálně dva měsíce a maximálně jeden rok.

6.1 Děti z běžné mateřské školy

Sabina 4;0

Postava (obr.1), kresleno ve věku 3;8, dívka se nachází ve vývojové fázi přechodu od hlavonožce. Podle zobrazení končetin a jejich zvýraznění lze předpokládat, že jde o patrný nástin prstů a pravděpodobně vlasů na hlavě. Nakresleny jsou oči, nos a ústa, avšak zobrazeny jsou ne příliš zřetelně. Umístění postavy je do středu plochy. Není zcela jasné, zda se postava shoduje se svým pohlavím.

Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku

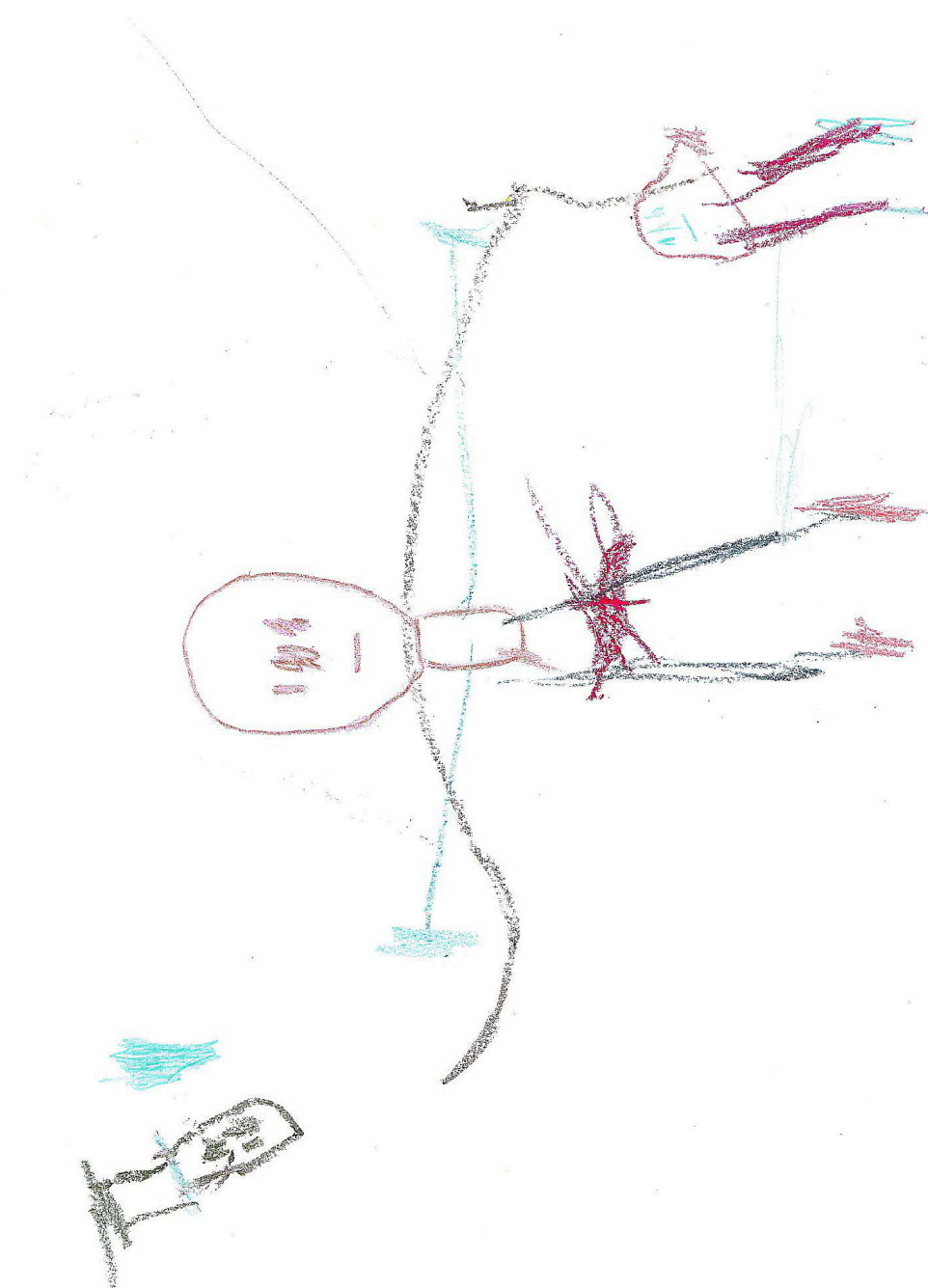
Rodina (obr.2), kresleno ve věku 3;11, při kreslení rodiny si dívka nevěděla rady, podle jejich slov nakreslila sebe, starší sestru a tatínka, o mamince nechtěla slyšet. U kresby postavy tatínka vidím posun ve vývoji kresby lidské postavy. Je zde naznačena hlava, tělo, ruce, zatím nejsou nakresleny prsty, ale je zde vidět jejich nástin, dále jsou nakresleny nohy a boty. Otec je umístěn uprostřed plochy, dívka a sestra jsou proporčně menší, nakreslené v protilehlých rozích. Otec je nakreslen jako postava, děvčata jako hlavonožci. Sestra je nakreslena vzhůru nohama, dívka při kreslení otočila papír. Nejsou nakresleny vlasy a uši. Kresba je obrysová. Normální vývoj kresby rodiny, odpovídá svému věku.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 3 měsíce.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb výrazně neprojevila.

Sabina, postava, obr. 1

Sabina, rodina, obr. 2

Kateřina 4; 3

Postava (obr. 3), kresleno ve věku 3;9, kresba postavy přechází od hlavonožce k další fázi. Dívka kreslila základní typ lidské postavy. Zvýrazněna je obličejová část, ruce jsou připojeny k hlavě, lze vidět náznak prstů u každé ruky s jiným počtem. K hlavě je připojen trup. Nohy chybí, nebo jsou naznačeny vlnovkovou čarou. Kresba je obrysová. Postava je umístěna na středu papíru. Dívka chtěla kreslit pastelkou, odmítla tužku. Není zcela jasné, zda se postava shoduje se svým pohlavím.

Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Rodina (obr. 4), kresleno ve věku 4;1, dívka nakreslila rodinu na lodi. Kresbu lodí používá často. Kromě matky, sebe a otce nakreslila také dvě starší sestry, s kterými nebydlí. Postavy jsou ve vývojové fázi hlavonožců umístěné na střed plochy. Některé postavy jsou obrysové, některé vybarvené.

Lze poukázat na opoždující se vývoj ve výtvarném zobrazování.

Není patrný posun vpřed v časovém rozmezí 4 měsíců.

Kresba obyčejnou tužkou se v obsažnosti kreseb projevila zejména při kresbě lodi v obr. 4.

Kateřina, postava, obr. 3

Kateřina, rodina I., obr. 4

Petr 5;0

Postava I. (obr.5), kresleno ve věku 4;0, uvádím kresbu postavy, kterou chlapec nakreslil před rokem. Nevěděl, jak se člověk kreslí, s mou pomocí nakresli hlavonožce s očima a pusou, nejsou nakresleny ruce, trup je oddělen barevně hnědou, nohy pokračují dál modrou barvou. Postava je umístěna v pravé části. Slunce je nakresleno v plné asistenci pedagoga, ale umístění ve středové části papíru bylo plně na dítěti.

Postava II. (obr.6), kresleno ve věku 4;9, chlapec nevěděl, jak lidská postava vypadá, sám nakreslil zamřížované okno.

Postava III. (obr.7), kresleno ve věku 4;9, druhý den za mé asistence a podrobného výkladu, chlapec nakreslil lidskou postavu. Postava obsahuje hlavu, oči a ústa, vlasy krk, trup, končetiny bez prstů, ruce jsou připojeny k hlavě. Proporčně postava neodpovídá, hlava je větší, než trup. U všech kreseb vidím ústa, jež připomínají svým tvarem určité napětí. Chlapec nakreslil sebe, postava se shoduje se svým pohlavím.

Nezralá kresba chlapec je ve výtvarném projevu opožděn.

Rodina (obr.8), kresleno ve věku 5;0, chlapec nakreslil celou rodinu. Postavy obsahují hlavu, oči, nos a ústa, krk, trup, nohy, zvýraznil pohlaví u osob. Nejsou nakresleny ruce. Postavy jsou nakresleny obrysově, umístěné ve středu plochy. Postavy téměř proporčně odpovídají. Dům je nakreslen bez dveří.

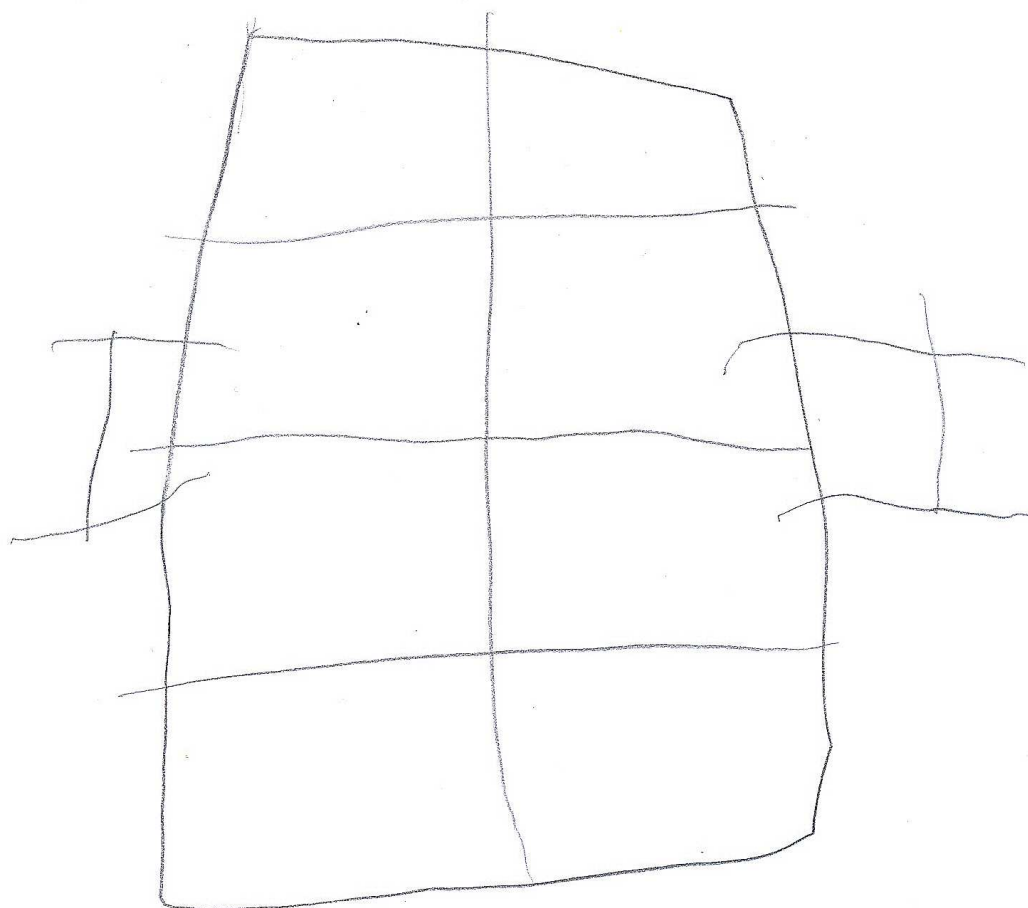
Nezralá kresba, chlapec je ve výtvarném projevu opožděn.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 1 rok.

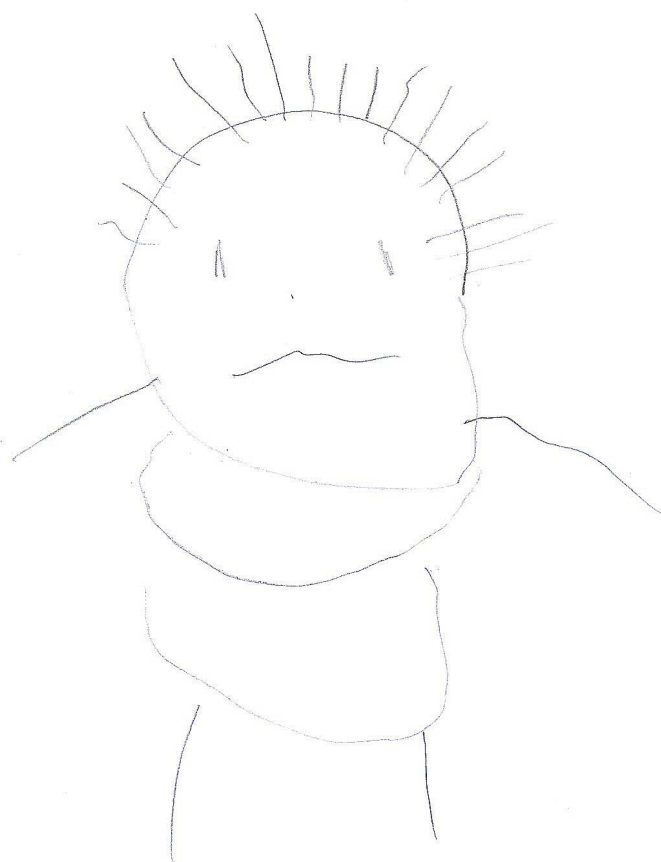
Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb se výrazně nezměnila.

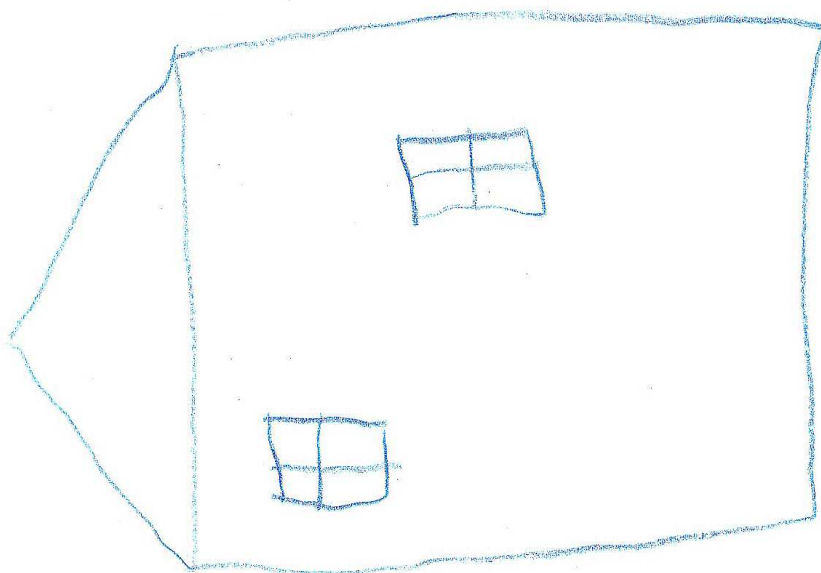
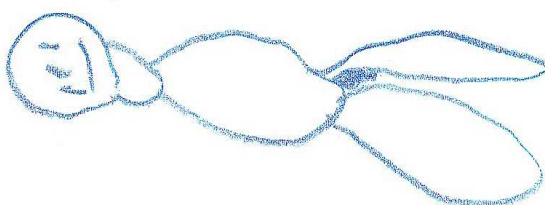
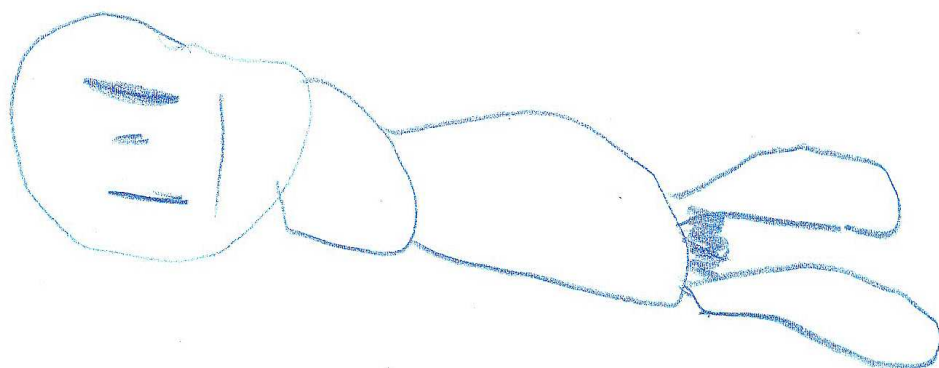
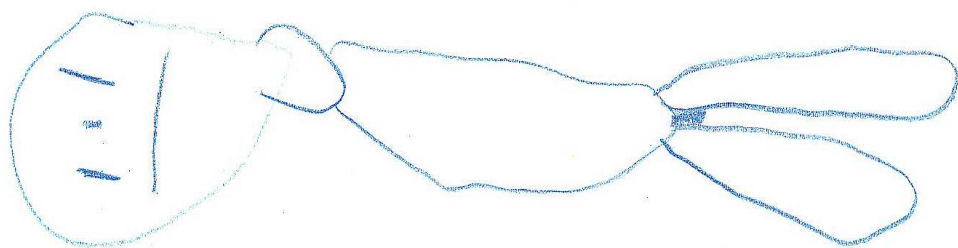
Petr, postava I. obr. 5

Petr, postava II. obr. 6

Petr, postava III., obr.7

Petr, rodina, obr. 8

Petra 5;4

Rodina (obr.9), kresleno ve věku 5;1, dívka se nespokojila s obyčejnou tužkou a při kresbě postavy si vzala pastelky a nakreslila celou rodinu. Rodina je znázorněna pospolu s použitím jasných barev, zvýrazněny jsou pupíky u všech členů. Postavy obsahují hlavu, ústa, oči, nos a uši, vlasy, krk u dívky a matky, tělo, končetiny. Prsty jsou nakresleny jako čárky, téměř správný počet. Postavy jsou obrysové. Proporčně postavy odpovídají skutečnosti. Postavy jsou umístěné k spodní části plochy. Postavy se shodují se svým pohlavím.

Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Postava (obr. 10), kresleno ve věku 5;3, dívka kreslila obyčejnou tužkou, znázornila celou postavu včetně prstů, které ztvárnila odlišněji než u kresby rodiny, nenakresleny jsou boty, nebo prsty u nohou, proporčně postava neodpovídá skutečnosti, hlava je větší, než tělo. Kresba je umístěna do středové části plochy a je obrysová. Postava se shoduje se svým pohlavím.

Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Nelze jednoznačně prokázat na těchto kresbách patrný posun ve výtvarné tvorbě v určitém časovém rozmezí 2 měsíce.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb výrazně nezměnila.

Petra, rodina, obr. 9

Petra, postava, obr. 10

Josef 6;0

Postava I. (obr.11), kresleno ve věku 5;6, obsahuje hlavu, oči, nos a pus, chybí uši, vlasy a krk. Ruce jsou připoutány k tělu, jež má válcovitý tvar, prsty u rukou a nohou chybí, nohy jsou nakresleny lineárně. Postava je obrysová, umístěna uprostřed plochy. Chlapec nakreslil sebe, postava se shoduje se svým pohlavím.

Věkově nedostačující vývoj kresby postavy, není si jist svým postojem.

Postava II. (obr. 12), kresleno ve věku 5;10, postava obsahuje kontaktní atributy, je oblečená - vykreslená, počet prstů nesouhlasí, končetiny jsou dvoudimenzionální, proporčně neodpovídá skutečnosti, umístěna je v levé části plochy, využita celá výška papíru.

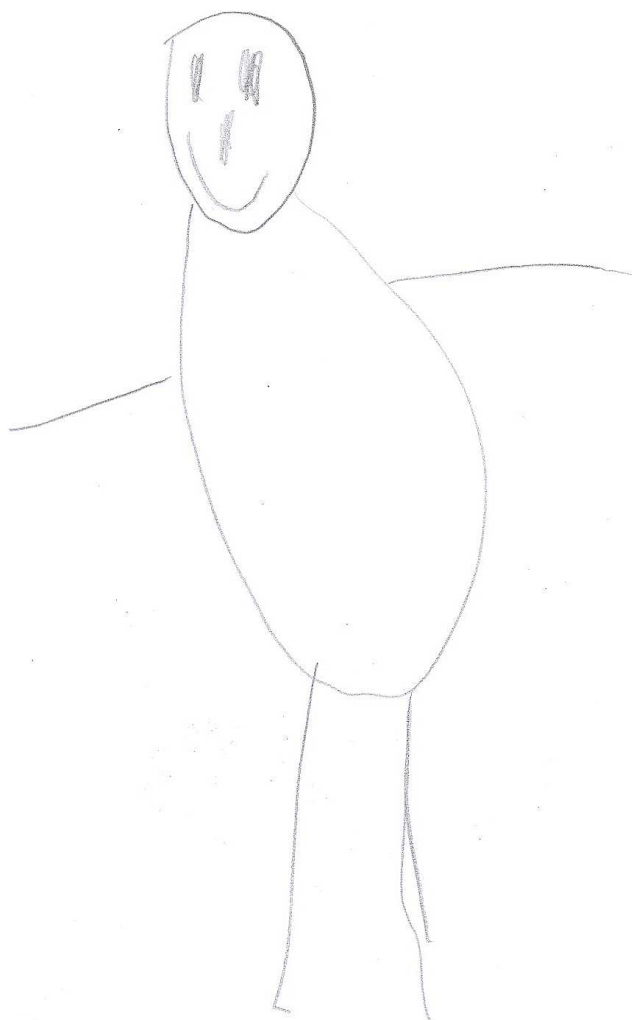
Lze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 4 měsíce.

Rodina (obr. 13), kresleno ve věku 5;11, chlapec naznačil pouze tři členy rodiny, čtvrtou postavu nedokončil. Postavy nemají nakresleny uši a krk, počet prstů neodpovídá skutečnosti. Jde o kresbu obrysovou se zvýrazněním oděvu. Proporčně postavy odpovídají skutečnosti, jsou umístěné v dolní části plochy. Všechny postavy jsou nakresleny hnědou barvou.

Lze respektovat vývoj kresby.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 6 měsíců.

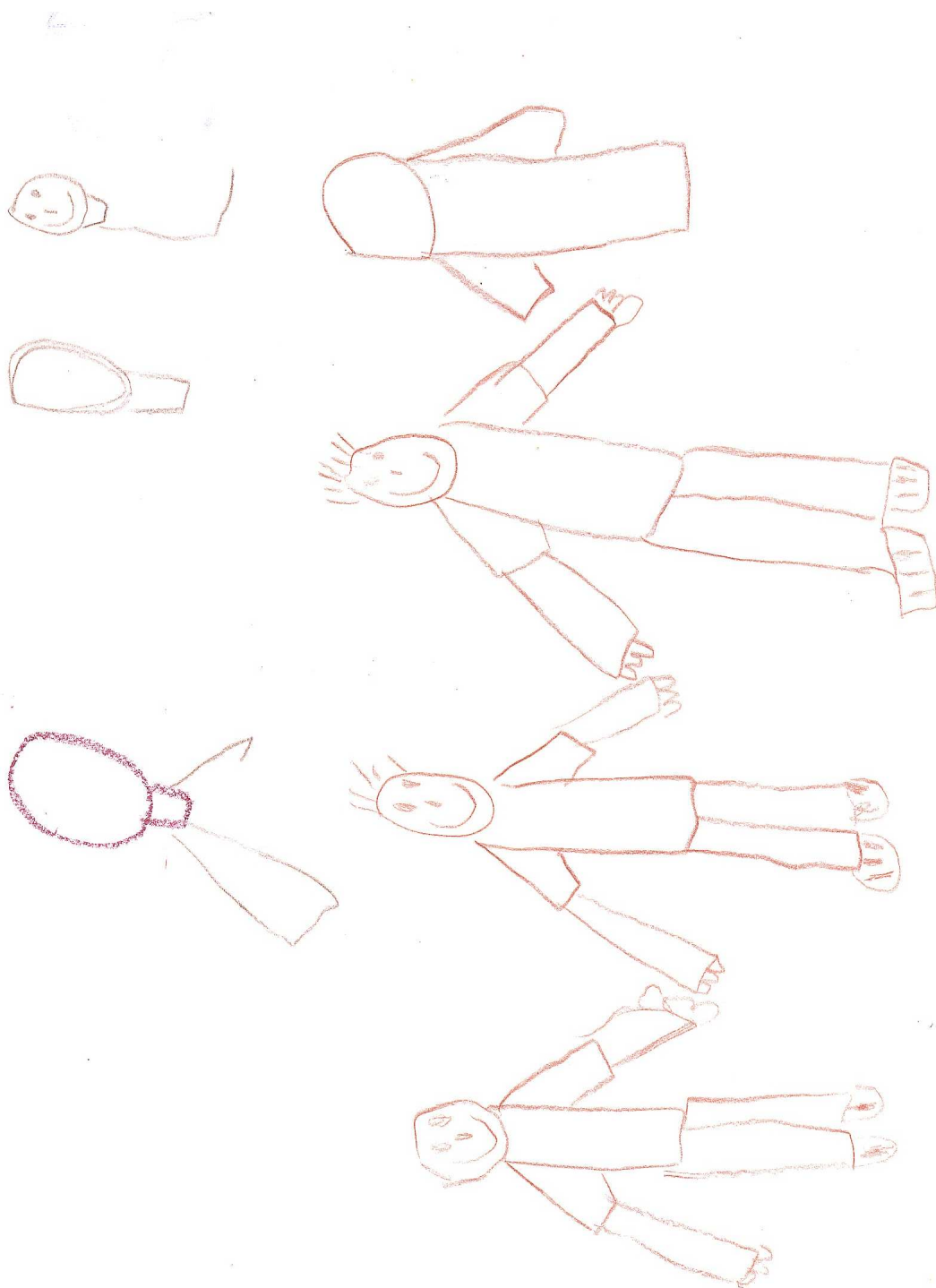
Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb projevila v obr. 12, ne však výrazně

Josef, postava II., obr. 11

Josef, postava I, obr. 12

Josef, rodina, obr. 13

Pavel 6;0

Postava (obr.14), kresleno ve věku 5;8, kresba postavy má všechny náležitosti kromě uší, proporčně odpovídá, umístění na střed plochy.

Chlapec nakreslil sebe, dle jeho slov jako mimozemšťana, chlapec se cítí ve svém sebepojetí bezradný, postava se shoduje se svým pohlavím.

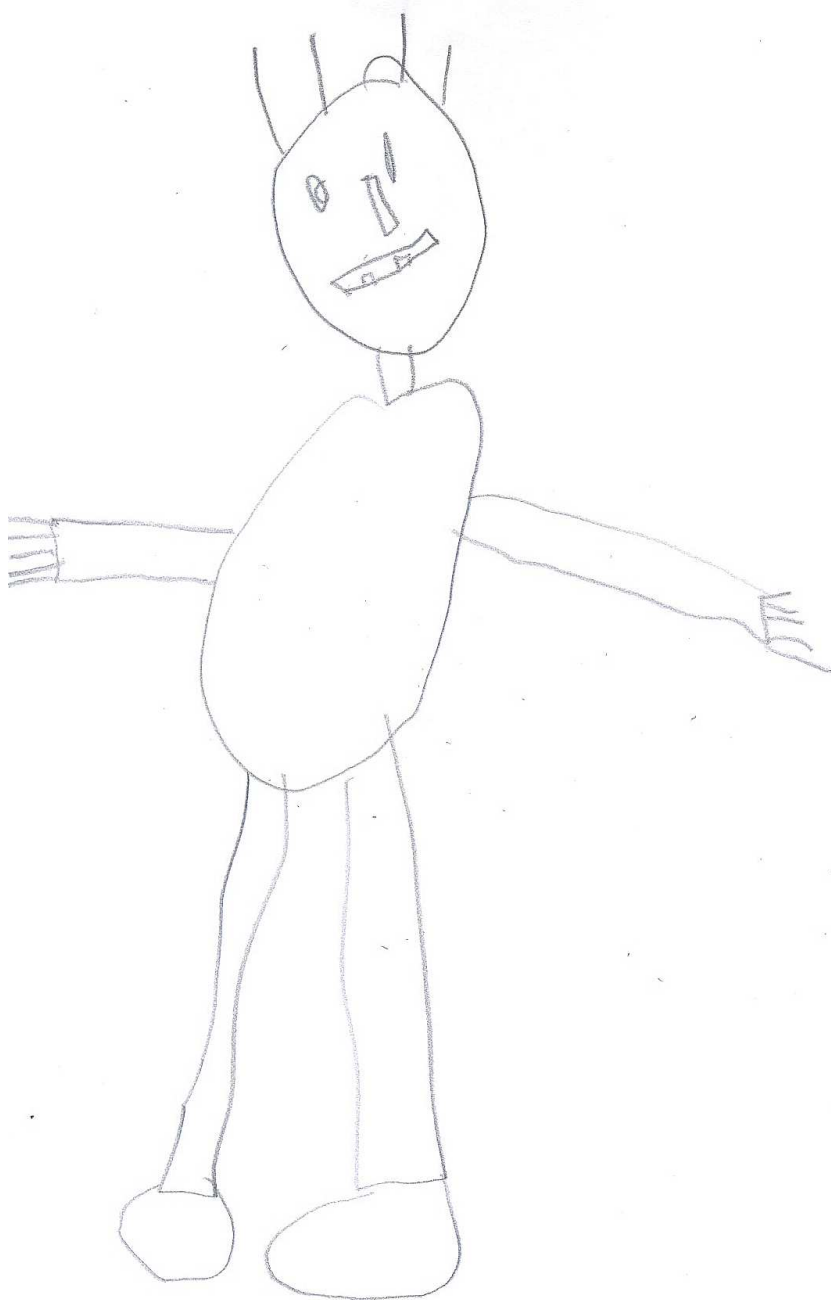
Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Rodina (obr. 15), kresleno ve věku 6;0, chlapec nakreslil celou rodinu, postavy mají hlavu, nos, oči, ústa, neobsahují uši. Postavy proporčně odpovídají skutečnosti, je patrná identita členů, mladší sestra má špatný počet prstů, matka je nakreslena černou barvou. Jedná se o obrysovou postavu, umístění postav ke spodní ploše.

Odpovídá svému věku.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 4 měsíců.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb projevila v obr. 15.

Pavel, postava, obr. 14

Pavel, rodina, obr. 15

Nikola 5; 8

Postava (obr.16), kresleno ve věku 5;3, dívka se nespokojila s obyčejnou tužkou a kreslila i pastelkami. Postavy obsahují všechny náležitosti. Postavy proporčně odpovídají skutečnosti, jde o obrysovou kresbu s vybarvením. Postava je umístěna k dolní ploše tak, jako by letěla. Dívka nakreslila maminku jako dominantní a sebe pod maminkou.

Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Rodina (obr.17), kresleno ve věku 5;7, postavy rodiny obsahují všechny náležitosti, kromě vlasů u bratra. Postavy lze identifikovat podle vlasů. Odpovídající jsou velikosti postav, ale proporce těla jsou nevyvážené např. krk je delší než tělo. Postavy jsou umístěné k spodnímu okraji plochy, jde o obrysovou kresbu.

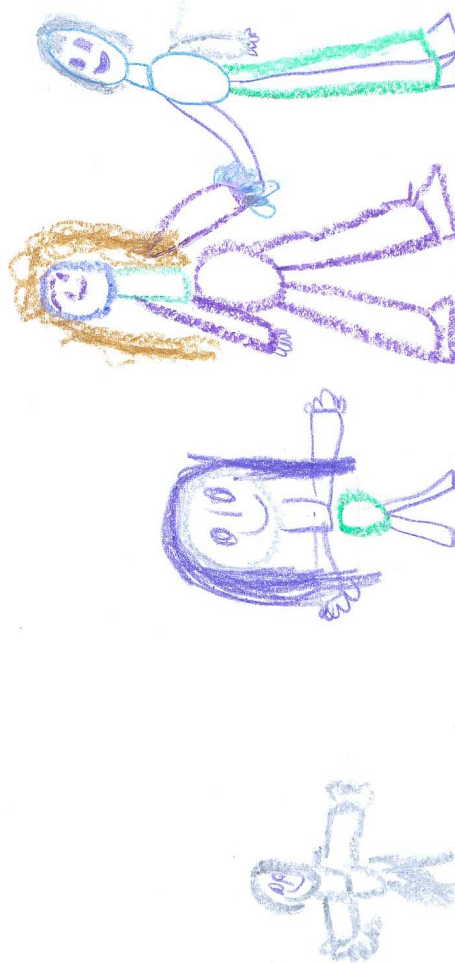
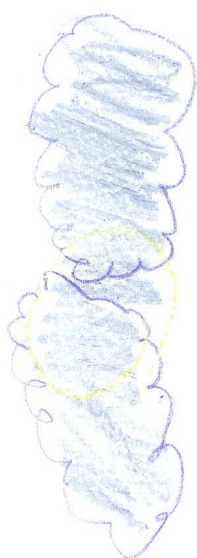
Normální vývoj ve výtvarném projevu, kresba odpovídá svému věku.

Nelze poukázat na posun ve vývoji kresby v rozmezí 4 měsíců.

Kresba pastelkami ovlivnila obsažnost kreseb.

Nikola, postava, obr. 16

Nikola, rodina, obr. 17

Jan 5; 9

Postava I. (obr.18), kresba postavy nakreslena ve věku 4;9, zahrnuje hlavu, vlasy, zvláštní je vyjádření dlouhého krku, ke kterému jsou připoutány ruce, končetiny jsou vyjádřeny jednodimenzionálně. Postava je umístěna na střed plochy, proporčně neodpovídá. Chlapec nakreslil maminku.

Vývojově nezralá kresba.

Kresba postavy II, (obr. 19), kresleno ve věku 5;5, kresba postavy obyčejnou tužkou. Hlava je bez vlasů a uší, lze i nadále sledovat dlouhý krk, ruce držící deštník jsou bez prstů, „zdvojená noha“ působí ne jako končetiny, ale jako podstavec, proporčně postava neodpovídá, chlapec vyplnil celý prostor papíru, postava je umístěna ke spodnímu okraji plochy, dále nakreslil mrak a déšť, duhu, slunce, deštníky a zmrzlinu. Zmrzlinu nakreslil jako svůj zážitek z předešlého dne. Chlapec nakreslil sebe, shoduje se svým pohlavím.

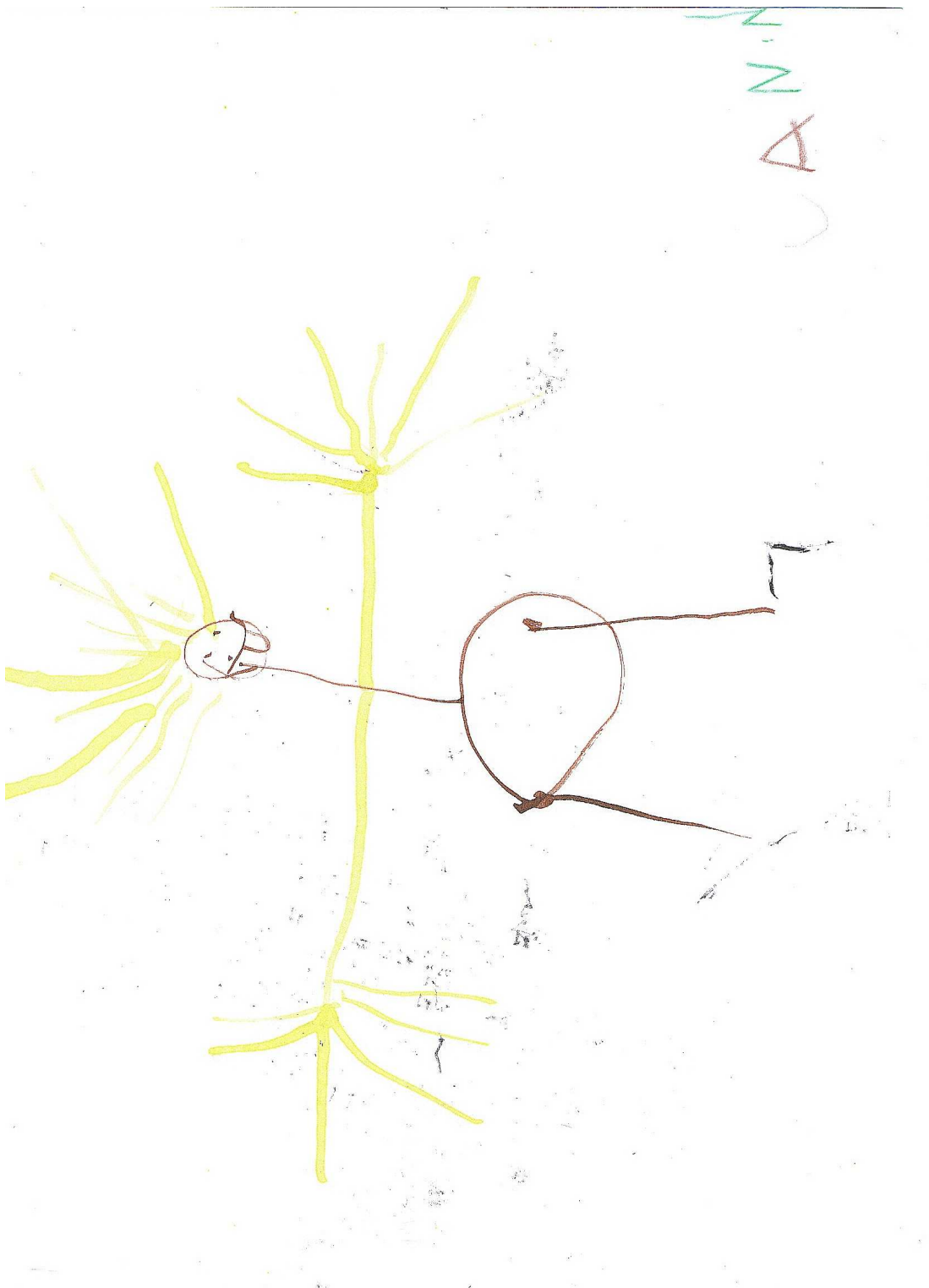
V této kresbě můžeme poukázat na opoždující se vývoj ve výtvarném projevu.

Kresba rodiny (obr.20), kresleno ve věku 5;8, chlapec znázornil celou rodinu. Zvláštní je znázornění dlouhých krků. Chlapec se zobrazil bez prstů na rukou. Členy rodiny charakterizoval barvou a kresbou vlasů. Proporce těl neodpovídají skutečnosti, avšak velikosti postav ve vztazích k sobě odpovídají. Zvláštní je připojení nohou k tělu. Postavy jsou nakresleny obrysově. Umístění postav je ke spodnímu okraji, celá plocha je zaplněna.

Lze pokládat za normální vývoj kresby pravděpodobně s problémy v sebezpojetí.

Můžeme poukázat na patrný posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 1 rok.

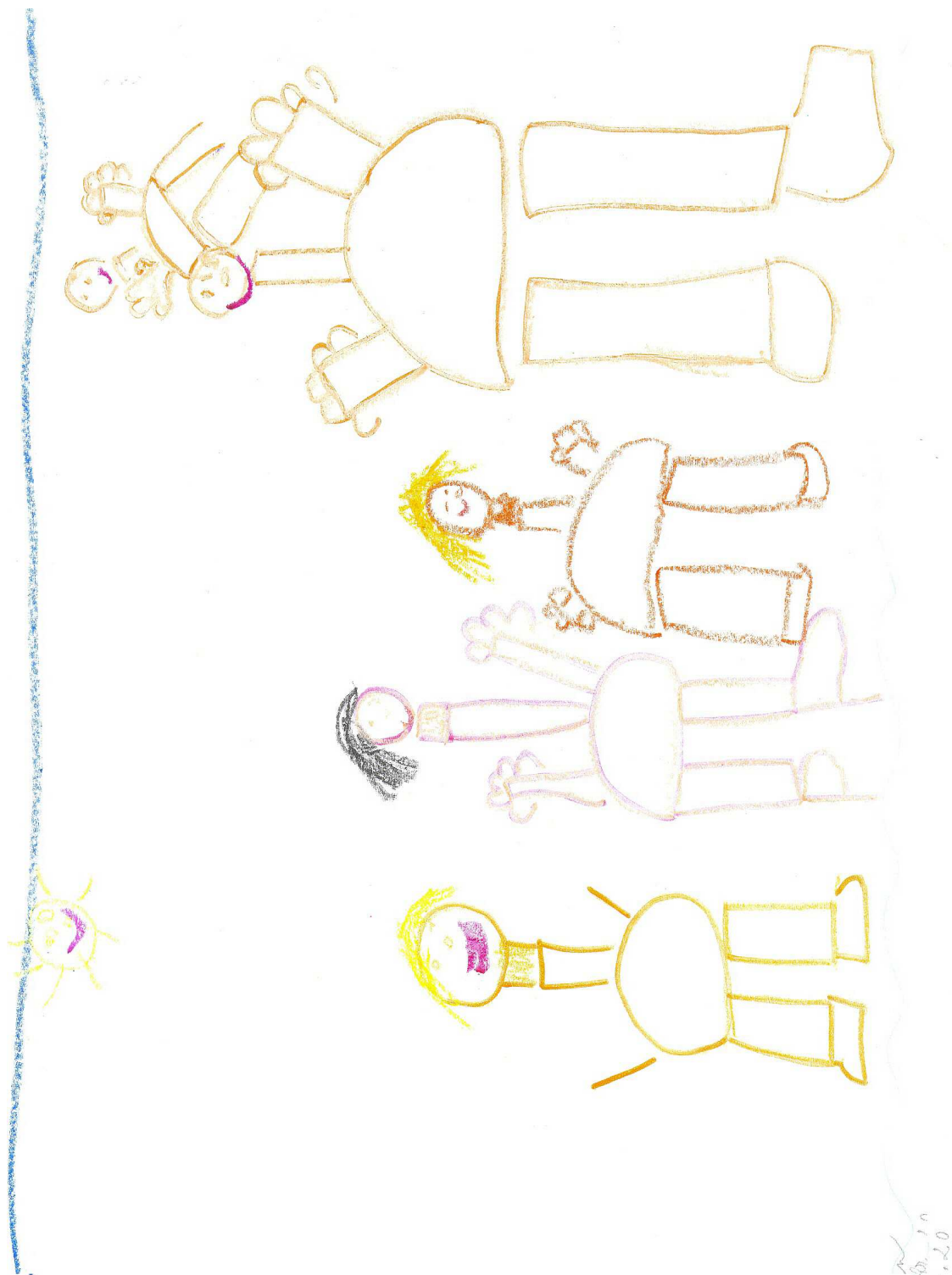
Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami výrazně neovlivnila obsažnost kreseb, neboť obr.19 byl kreslen obyčejnou tužkou a byl podnětně obsažný.

Jan, postava I., obr. 18

Jan, postava II, obr. 19

Jan, rodina, obr. 20

Adam 6; 1

Postava I (obr. 21), kresba nakreslena ve věku 5;1, typické znázornění hlavonožce. Kresba je umístěna u spodního okraje plochy, při kreslení Slunce otočil papírem. Nejprve namaloval pravé oko, potom levé, stejně u hlavonožce i u Slunce. Nakreslena maminka.

Ve výtvarném vývoji lze usuzovat na opožděnost.

Kresba postavy II (obr. 22), kresba nakreslena ve věku 5;5, ústa jsou nápadně přeškrtnuta, (chlapec má poruchu řeči), krk je nakreslen v těle, postava nemá ruce, nohy jsou jednodimenzionální. Postava nakreslena na střed plochy, proporčně odpovídá.

Kresba postavy se shoduje se svým pohlavím, chlapec nakreslil sebe.

Ve výtvarném projevu lze usuzovat na opožděnost.

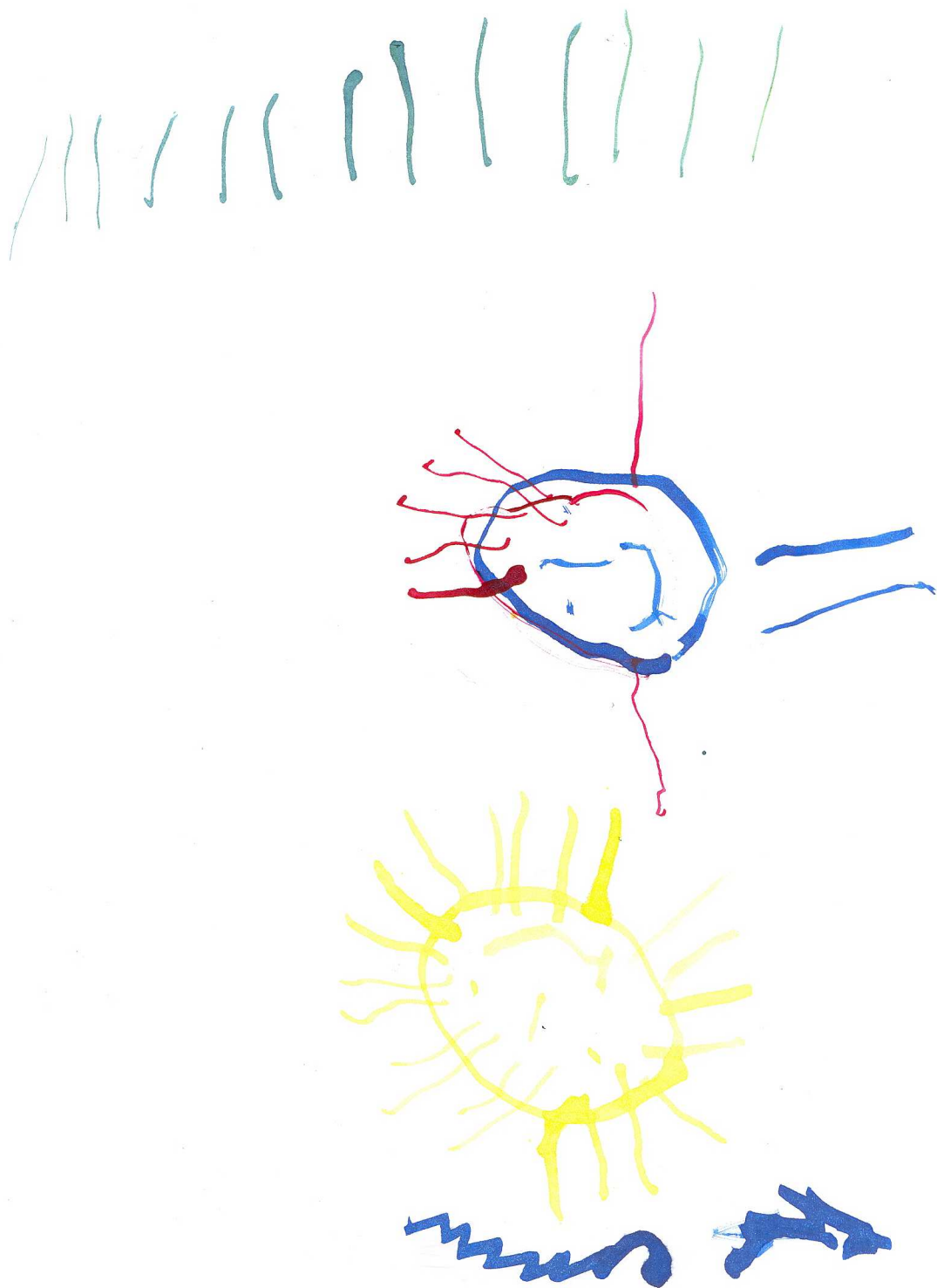
Kresba postavy III (obr. 23), kresba nakreslena ve věku 5;8, zobrazena velká hlava se všemi detaily, krk je zvláště umístěn a zvýrazněn v trupu, ruce směřují nahoru dávají gesto ke kontaktu, prsty v podobě smetáčků, končetiny jsou jednodimenzionální, postava proporčně neodpovídá, umístění postavy na celé ploše, jde o robustnější zobrazení.

Kresba rodiny (obr. 24), kresba nakreslena ve věku 6;0, postavy nemají vlasy, uši, končetiny jsou jednodimenzionální, prsty jsou již naznačeny, ale nepodobají se vzhledem ani počtem, chlapec nakreslil sestru bez rukou, všechny postavy jsou nakresleny stereotypně, postavy proporčně neodpovídají, umístění postav je v dolní části plochy. U kresby domu lze ukázat na typický příklad tzv. R - principu

Nezralá kresba, chlapec je ve výtvarném projevu opožděn.

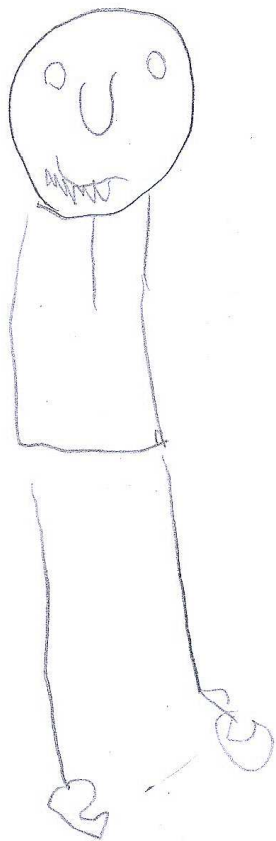
Lze poukázat na patrný posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 1 rok, avšak výtvarný projev je stále opožděn.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami obsažnost kreseb výrazně nezměnila.

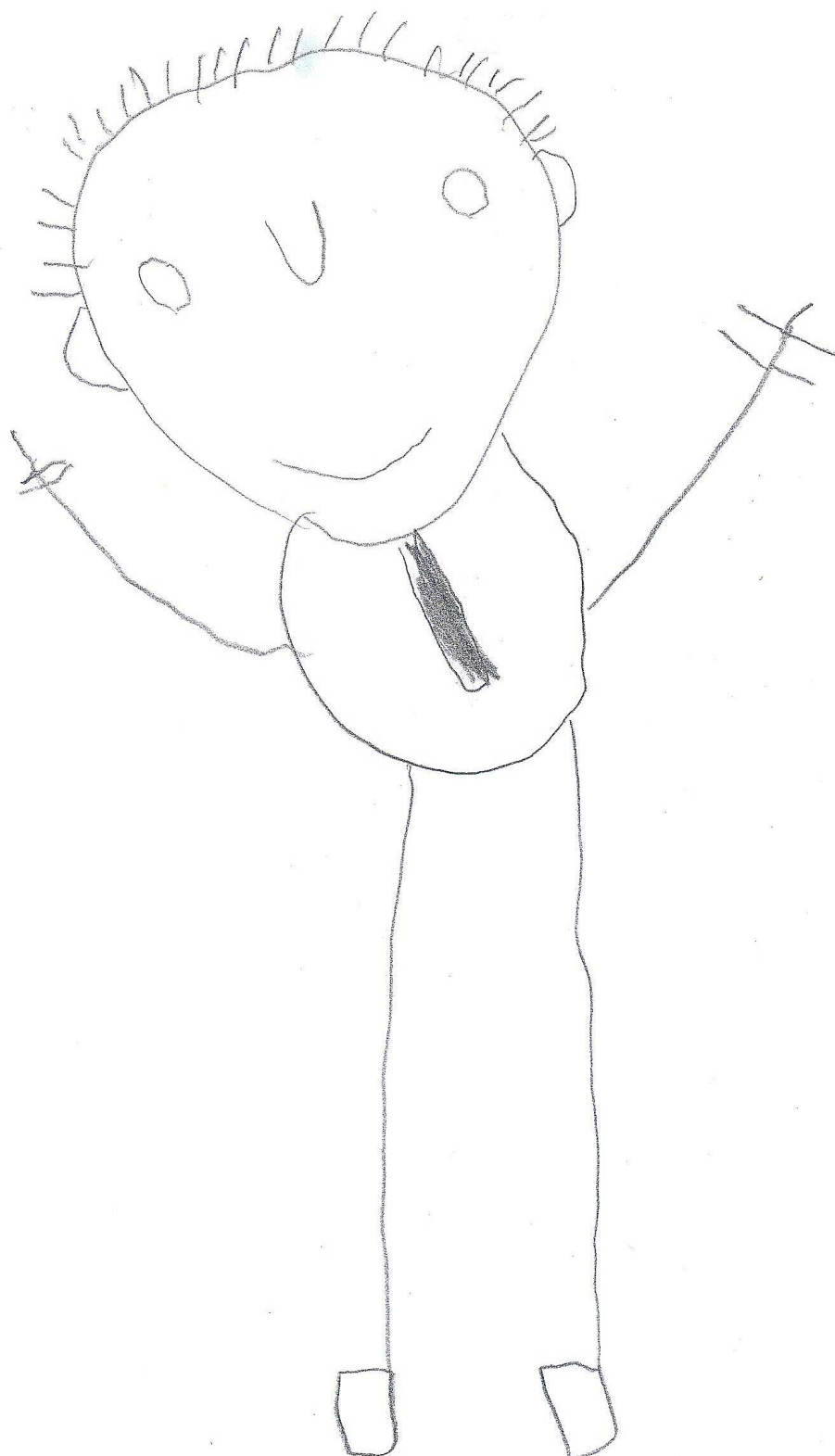

Adam, postava I, obr. 21

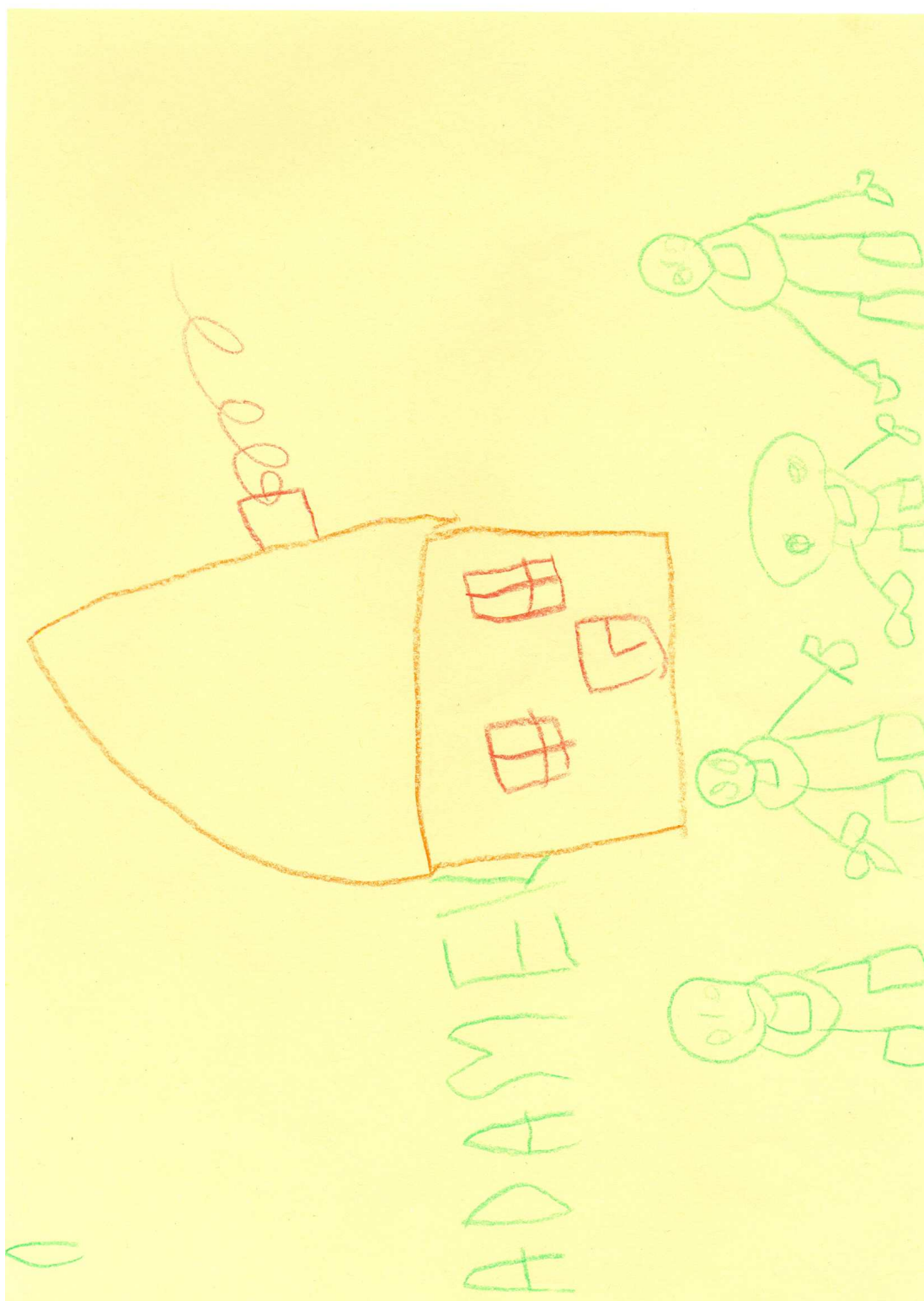
ADAM

Adam, postava II. obr. 22

Adam, postava III, obr. 23

Adam, rodina, obr. 24

Anna 6; 1

Postava (obr.25), kresba nakreslena ve věku 5;6, dívka kreslila postavu pastelkami, postava obsahuje všechny náležitosti, nakreslen špatný počet prstů, proporce těla neodpovídají, umístění postav je k spodnímu a k pravému okraji plochy, postava je nakreslena obrysově s plošným vybarvením. Postava se shoduje se svým pohlavím, dívka nakreslila sebe.

Lze akceptovat ve vývoji výtvarného projevu.

Kresba rodiny (obr.26), kresba nakreslena ve věku 6;0, dívka nakreslila celou rodinu matku a tři děti, postavy nemají krk a uši, jedna postava nemá vlasy, ostatní postavy mají vlasy stejně znázorněny, počet prstů neodpovídá, je zachycena dynamika chůze, proporčně téměř odpovídá skutečnosti, postavy jsou umístěny k spodnímu okraji plochy. Lze poukázat na stereotypnost v zobrazení postav.

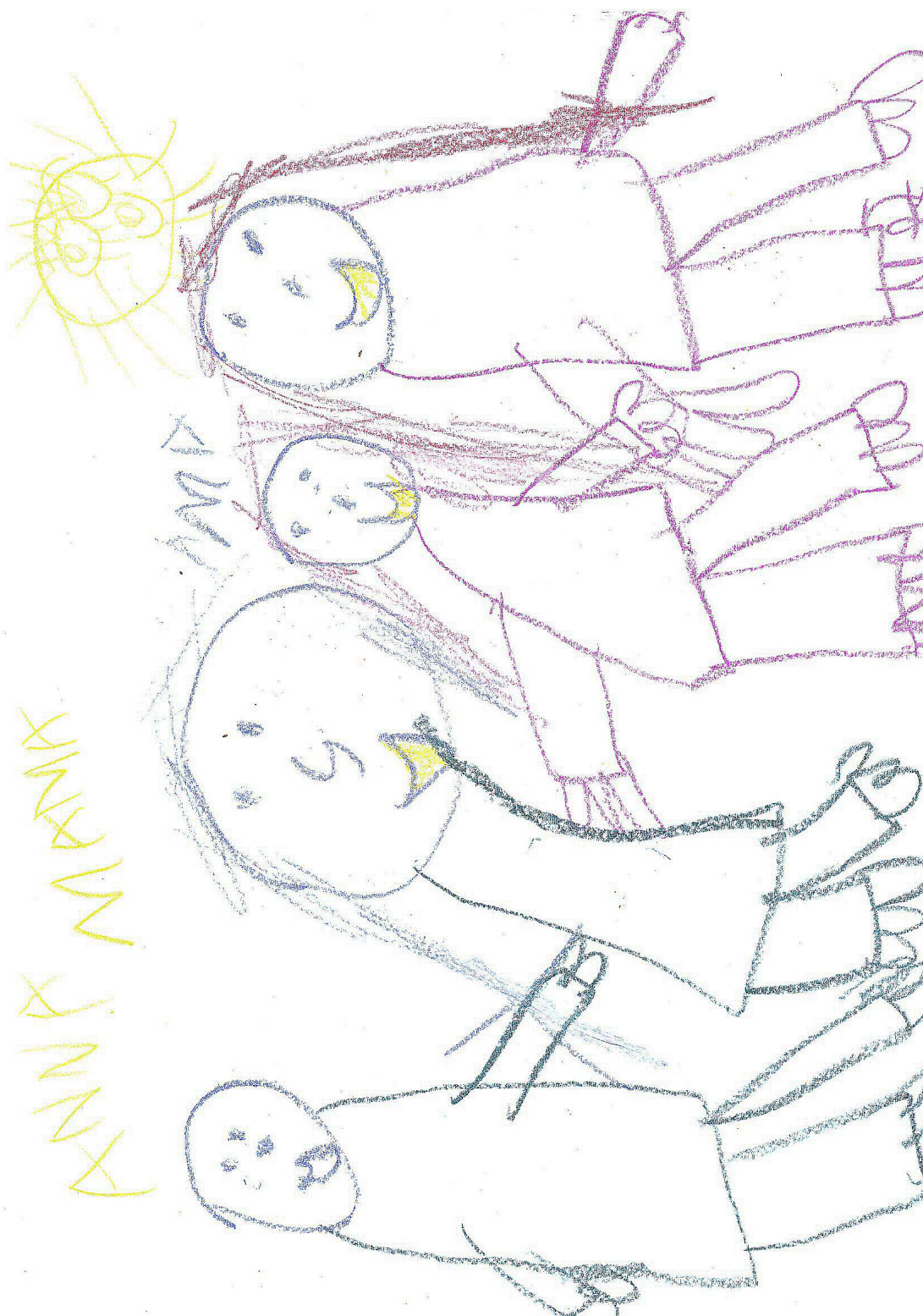
Normální vývoj kresby.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 6 měsíců.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb výrazně nezměnila.

Anna, postava, obr. 25

Anna, rodina, obr. 26

Natálie 6; 0

Postava (obr. 27), kresba nakreslena ve věku 5;9, chybí krk, nohy jsou jednodimenzionální s nástinem šlapadla, nebo boty, proporčně postava neodpovídá, dívka nakreslila nápadně malou postavu na velké ploše umístěnou na střed. Postava se shoduje se svým pohlavím, dívka nakreslila sebe.

Ve výtvarném projevu lze usuzovat na opožděnost.

Rodina (obr. 28), kresba nakreslena ve věku 6;0, dívka nakreslila nápadně mnoho členů rodiny, skutečná rodina má pět členů. Obrázek rodiny ukazuje stereotypii a nediferencovanost členů rodiny. Postavy jsou svým tvarem podobné spíše sluníčkům. Postavy nemají krky, nohy jsou jednodimenzionální. Proporce postav neodpovídají skutečnosti. Postavy jsou nakresleny spíše ke středu plochy.

Vývojově opoždující se ve výtvarném projevu.

Ve výtvarném projevu lze usuzovat na opožděnost.

Nelze poukázat patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 3 měsíce.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb nezměnila.

Natálie, postava, obr. 27

Natálie, rodina, obr. 28

Monika 6; 4

Kresba postavy (obr. 29), kresleno ve věku 5;6, postava obsahuje hlavu a všechny detaily, účes propracován do detailů, krk, tělo, ruce, nohy, oblečení, prsty na rukou by mohly být lépe ztvárněny. Proporčně postava odpovídá, umístění k spodnímu okraji plochy. Nakreslená postava odpovídá se svým pohlavím, dívka nakreslila sebe.

Vývojově opožděná vzhledem ke kresbě prstů.

Rodina (obr.30), kresleno ve věku 6;2, dívka nakreslila celou rodinu postupně od otce, který je vedle matky a dcer. Rodina je nakreslena podle věkového uspořádání a můžeme zde vidět i odpovídající velikost postav ve vztahu k členům rodiny. Proporce figur odpovídají, postavy jsou umístěny ke spodnímu okraji plochy. Počet prstů neodpovídá.

Vývojově odpovídá, kresba prstů je však nepropracovaná.

Lze poukázat na stagnaci ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 8 měsíců.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb tvořivě změnila.

Monika, postava, obr. 29

Monika, rodina, obr. 30

6.3 Charakteristika dětí ze speciálních mateřských škol

Michal 4; 7, zraková vada strabismus, epilepsie

Chlapec navštěvuje mateřskou školu od září 2006, adaptace proběhla bez problémů. Při hře je velmi hlučný, piští a ječí. Do společných činností v mš se nezapojuje. Hraje si sám. Bývá agresivní, když není podle něj. Má špatnou výslovnost Dyslalií, lateralita je prozatím nevyhraněná. Pozornost udrží jen malou chvíli. Je opožděn v hrubé i jemné motorice. Sám se neobleče, čeká, až na pomoc. Jeho grafický projev je čmárání, používá často černou barvu, má špatný úchop tužky. Jeho postoj je negativistický. Chlapec žije v neúplné rodině pouze s matkou a bratrem. Matka chlapci vše povolí.

Postava (obr. 31), kresleno ve věku 4;3, chlapec kreslil s nápovědou učitelky. Nakreslil velké zdvojené oči, nenakreslil uši, končetiny jsou kresleny lineárně bez prstů, proporčně postava neodpovídá, umístění na střed plochy, kresba je roztřepaná. Chlapec nakreslil maminku. Postava se neshoduje se svým pohlavím.

Kresba neodpovídá svému věku.

Rodina (obr. 32), kresleno ve věku 4;6, bez nápovědy učitelky. Nejevnil však zájem o kresbu. Jde o čmáranici. Chlapec se slovně vyjádřil, že nakreslil maminku, dědečka a jeho samotného.

Kresba neodpovídá svému věku, nejevnil zájem o výtvarné činnosti, neudrží pozornost.

Nelze poukázat na posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 3 měsíce.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb neprojevila.

Michal, postava, obr. 31

Michal, rodina, obr. 32

Šimon 4,9 -suspektně porucha pozornosti, porucha řeči dyslalie

Mateřskou školu navštěvuje druhým rokem. Adaptace proběhla bez potíží. Neudrží pozornost, hraje si pouze sám a jen chvíli. Mezi jeho hry patří hra s kostkami a dřevěná skládací dráha. Celkově pobíhá po třídě, do všeho kope a vše rozhazuje, ničí stavby, agresivně napadá děti, poté jim dává pusy, se slovy „..že nechtěl.“ Při logopedických a grafomotorických cvičeních je pozorný malou chvíli, poté již nespolupracuje, jeho pozornost se obrací na jiné podněty ve třídě např. na hodiny, nebo na hru u počítače, zde jeho pozornost vydrží delší dobu. Jsou chvíle, kdy je unavený a odpočívá např. leží na koberci, nebo v relaxačním lůžku, nebo chvíli sedí a jeho pohled směřuje do prázdna. Jeho řeč je patlavá a nesrozumitelná, stejná od 2,5 let. Chlapec je neobratný, neumí se sám obléci, vyžaduje pomoc od ostatních, úchop tužky je zcela špatný, stejně jako úchop lžice, s příborem nejí. Hrubá i jemná motorika je opožděná. Chlapec zatím nebyl vyšetřen.

Postava (obr. 33), kresleno ve věku 4;6, chlapec se nesoustředil na práci, jeho pozornost se ubírala jiným směrem.

Kresba neodpovídá svému věku, opožděn ve výtvarném projevu.

Rodina (obr. 34), kresleno ve věku 4;8, lze přemýšlet o částečném posunu, pozornost však není soustředěna. Chlapec namaloval dům, ve kterém bydlí a maminku. Ta je znázorněna v pravé části kresby, působí jako geometrický tvar, nakreslil oči, pod nimiž jsou ústa a poté nos. Chlapec zaplnil celou plochu papíru. Barvu použil oranžovou, stejnou jako má jejich dům. Celou kresbu komentoval, pozornost se však soustředila na jiné podněty.

Vývojově opožděn.

Lze poukázat na patrný posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 2 měsíce.

Šimon, postava, obr. 33

Šimon, rodina a dům, obr. 34

Matěj, 5; 9 DMO, diparetická forma, zrakové postižení,

Chlapec navštěvuje mateřskou školu druhým rokem. Adaptace trvala delší dobu, zpočátku nespolupracoval, nyní je nejbystřejší ve třídě. Pozornost udrží, je soustředěný delší dobu. Hraje si společně s ostatními dětmi v kolektivu není nikdy ve vedoucí roli, spíš si nevěří. Rád skládá konstruktivní stavebnice a hraje si s auty. Má dobrou výslovnost, pravák, úchop tužky téměř správný. Rád a dobře kreslí. Obléká se sám s menší pomocí. V hrubé motorice vzhledem k svému postižení zaostává. Žije v úplné rodině, má sestru s neurotickými problémy, otec je invalidní důchodce, matka zdráva.

Postava (obr. 35), nakresleno ve věku 5;6, obsahuje všechny atributy kromě uší, krk je protáhlejší, jedna ruka má čtyři prsty, chlapec kreslil obrys tužkou, objem těla vybarvil, jedna noha vybarvena jinou barvou, může poukazovat na chlapcovo postižení, zvláštní zobrazení levé ruky, proporčně neodpovídá, umístění postavy k spodnímu okraji. Postava se shoduje se svým pohlavím.

Normální vývoj kresby.

Kresba rodiny (obr.36), nakresleno ve věku 5,9, chlapec kreslil obrysově, kresba je přepisovaná, napojování čar nepřesné, dvoudimenzionální zpracování, proporce postav neodpovídají.

Vývojově opožděující se ve výtvarném projevu.

Nelze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 3 měsíce.

Kresba obyčejnou tužkou a pastelkami se v obsažnosti kreseb neprojevila

Matěj, postava, obr. 35

Matěj, rodina, obr. 36

Roman věk 5; 10 logopedická vada dyslalie spojená s částečnou opožděností v hrubé a jemné motorice

Chlapec navštěvuje mateřskou školu od čtyř let. Jeho adaptace proběhla bez potíží. Jeho role ve hře s ostatními probíhá pouze jako pozorovatel. Spíše komunikuje s dvěma chlapci, které dobře zná. S ostatními dětmi nevyhledává kontakt. Když se mu něco nelíbí agresivně nadává. Nechce se zapojovat do činností. Při logopedických cvičeních komunikuje, jeho pohled se však ubírá do prázdna. Při komunikaci velice málo otevírá pusku, jež se dá přisoudit špatné motorice artikulačních orgánů. Jeho řeč je velice nesrozumitelná. Lateralita chlapce pravák, držení tužky správné, tlak na tužku v normě. Chlapec má problémy v oblasti hrubé motoriky.

Postava (obr. 37), kresleno ve věku 4;10, znázornění postavy s jednou rukou, chlapec také nakreslil tank.

Vývojově opoždující se ve výtvarném projevu.

Postava II (obr. 38), kresleno ve věku 5;7, hlava bez vlasů a uší, krk znázorněn ve válcovitém těle, končetiny nakresleny lineárně, nohy bez prstů nebo bot, umístění postavy ke středu plochy, proporčně odpovídá. Postava se shoduje se svým pohlavím.

Kresba neodpovídá svému věku, opožděn ve výtvarném projevu.

Rodina (obr. 39), kresleno ve věku 5;9, chlapec rozlišil sebe a bratra modrou barvou, rodiče jsou nakresleni červeně, maminka nemá prsty, může poukazovat na její nemoc, postavy nemají vlasy, uši, krk, končetiny jsou znázorněny lineárně, proporce postav odpovídají jen částečně, umístění kresby ke spodnímu okraji.

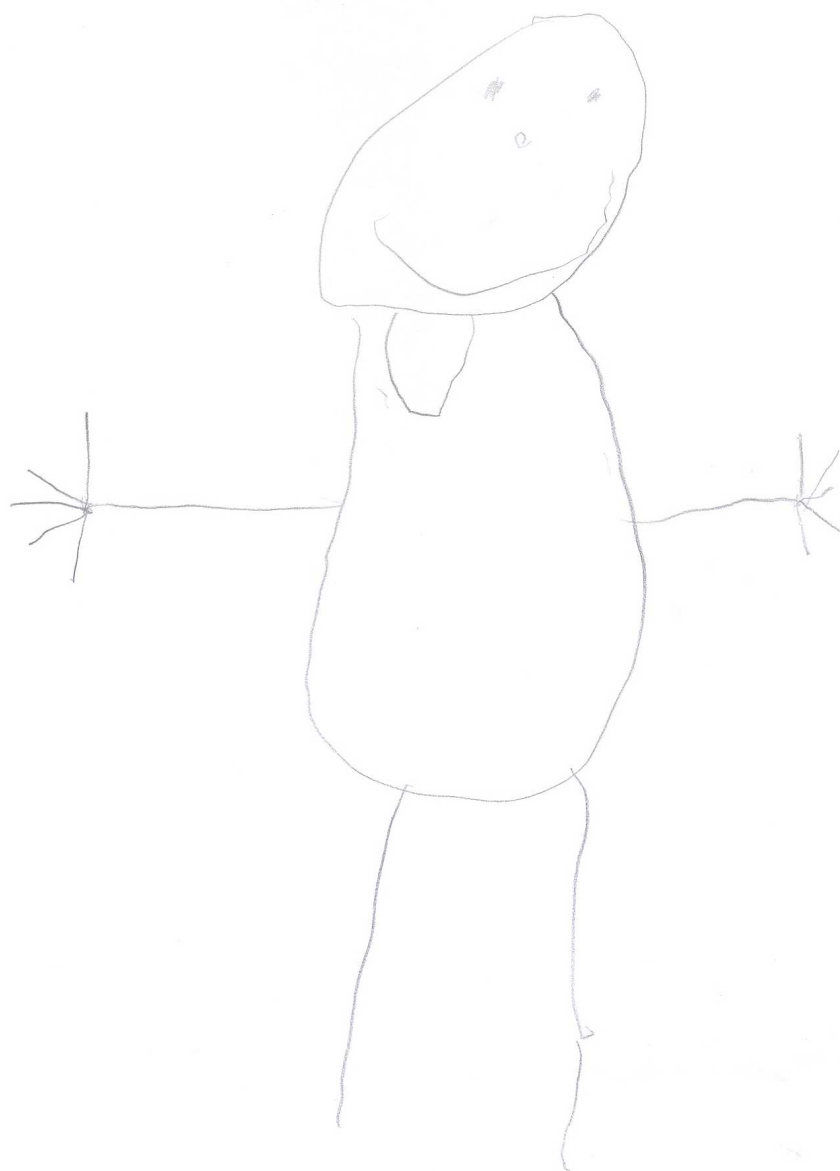
Vývojově opoždující se ve výtvarném projevu.

Nelze poukázat na patrný posun ve výtvarném projevu v časovém rozmezí 1 rok.

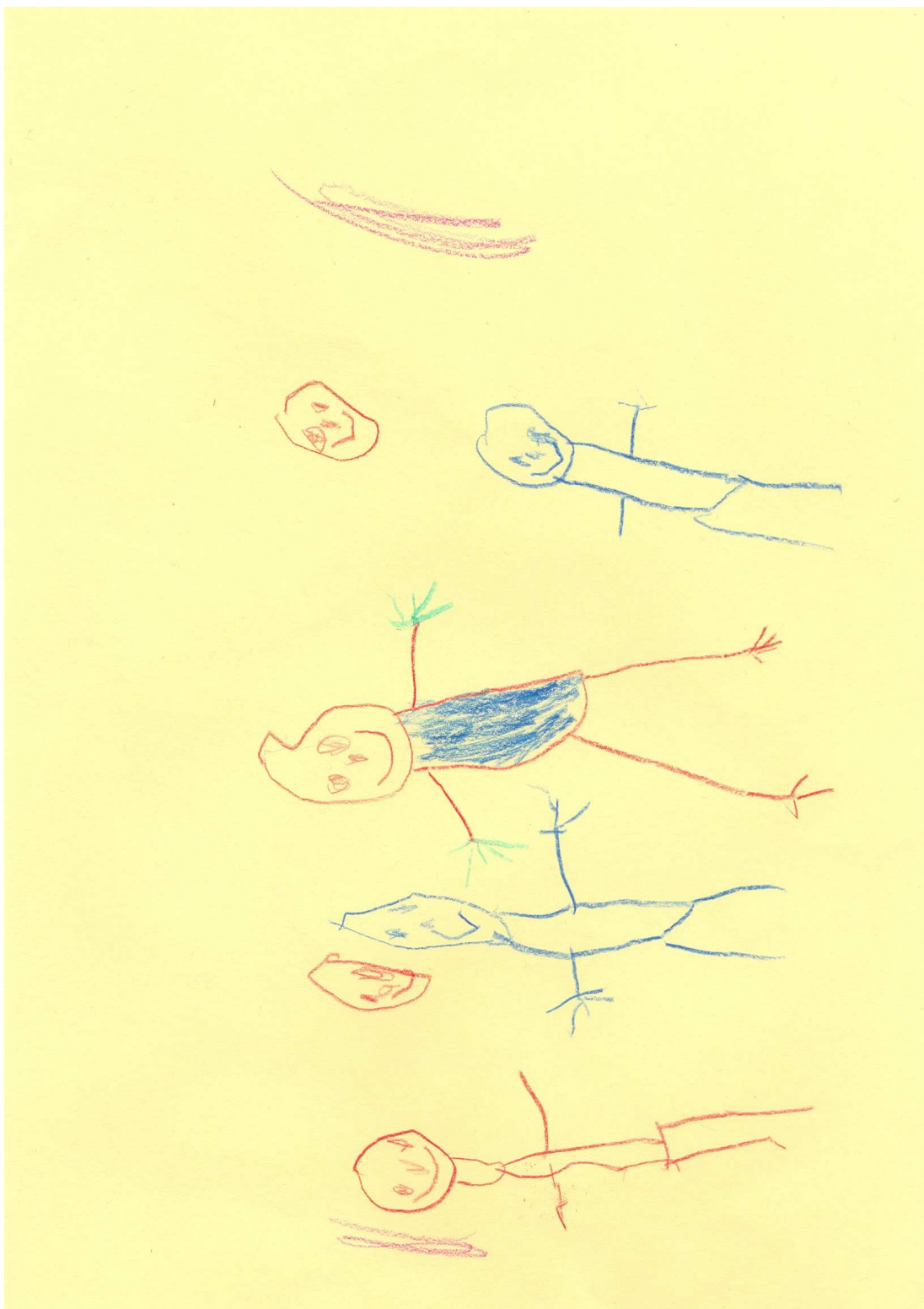
Kresba obyčejnou tužkou a pastelkami se v obsaženosti kreseb projevila minimálně.

Roman, postava I, obr. 37

Roman, postava II, obr. 38

Roman, rodina, obr. 39

Veronika věk 6; 2 - logopedická vada dyslalie

Při vstupu do mateřské školy ve věku čtyř let téměř nekomunikovala. Dnes již komunikuje, její řeč však není srozumitelná. Zaměňuje některé hlásky, některé vynechává. V mateřské škole se ihned dobře adaptovala, zvládá samoobslužné činnosti, nepotřebuje pomoc. Pohybově je obratná. Její hra je kooperativní, dovede se také zabavit sama. Ráda kreslí, úchop tužky je však špatný, nechce si nechat poradit. Její kresby jsou pestře vybarvované, raději však vykresluje omalovánky. Má dvě starší sestry a žije v úplné rodině.

Postava I (obr. 40), kresleno ve věku 5;8, postava obsahuje téměř všechny náležitosti, které k tomuto vývojovému stupni patří, není nakreslen krk a uši, postava má špatný počet prstů, ruce jsou připoutány k tělu i k nohám, končetiny jsou dvoudimenzionální, proporčně téměř odpovídá, umístění postavy je k spodní hraně plochy, která je zcela zaplněna. Není zcela jasné, zda se postava shoduje se svým pohlavím.

Vývojově odpovídá, kresba prstů je však nepropracovaná.

Kresba postavy II (obr. 41), kresleno ve věku 5;9, dívka nechtěla obyčejnou tužkou kreslit. Ruce jsou znázorněny jako trojúhelníky bez prstů, sukně asi nahrazuje končetiny, proporčně odpovídá, kresba je umístěna ke spodnímu okraji plochy. Dívka se afektivně chovala a nakreslila princeznu. Postava se shoduje se svým pohlavím.

Kresba ovlivněna charakterem dívky.

Kresba rodiny (obr. 42), kresleno ve věku 6;0, dívka nakreslila celou rodinu, postavy jsou stále bez krků a prstů na rukou, postavy proporčně odpovídají, odpovídá i velikost postav ke skutečnosti, osoby jsou specifikovány barvou vlasů, kresba je umístěna ke spodnímu okraji plochy, která je zcela zaplněna vybarvením pozadí, kresba je vyškrtávaná.

Výtvarný projev se začíná opožďovat vzhledem ke svému věku.

Nelze prokázat posun ve výtvarné tvorbě v časovém rozmezí 5 měsíců.

Kresba obyčejnou tužkou a kresba pastelkami se v obsažnosti kreseb projevila.

Veronika, postava, obr. 40

Veronika, postava II, obr. 41

Veronika, rodina, obr. 42

Shrnutí

1.Hypotéza

Výtvarný projev skupiny dětí z běžné mateřské školy a ze školy speciální se může při porovnání kreseb lišit, v kresbách se mohou vyskytnout zvláštnosti a odchylky, které charakterizují konkrétní skupinu dětí.

Tato hypotéza se potvrdila. Výtvarný projev dětí běžné mateřské školy a školy speciální se v kresbách liší.

Běžná mateřská škola: Výtvarný projev dětí kolem čtyř let ukazoval již většinou přechod z fáze hlavonožce. Kresleným postavám přibývaly další detaily, lineární končetiny, náznak prstů. Většina kreseb byla obrysových, pouze dívka 4;3 měla kresby vybarvované. Grafomotorická stránka všech těchto dětí byla ovlivněna neuvolněným zápěstím, silným tlakem na tužku, tah pastelkou byl nepřesný.

Děti kolem pátého roku opouštěly lineární znázorňování a přecházely ke kresbě dvoudimenzionální. Trup měl tvar oválu a čtyřúhelníku. Některé děti připojovaly ve věku kolem pěti let hlavu k trupu tělem, jiné krkem. Proporce postav se začínaly podobat skutečnosti. Uvolněnost v zápěstí bylo menší. Napojování čar u dívek bylo lepší, než u chlapců.

Kresby dětí kolem šestého roku ve více případech odpovídaly normě. Kresby obsahovaly všechny náležitosti a detaily např. dvoudimenzionální končetiny a krk, správný počet prstů, odpovídající proporce. Většina dětí měla kresby obrysové, které specifikovaly např. ztvárnění oblečení a pohlaví postav, méně dětí mělo kresby vybarvované, které se od mladších dětí lišily větší přesností a lépe uvolněným zápěstím. Napojování čar v tomto věku bylo u dívek pečlivější, než u chlapců. Některé končetiny nebyly připojeny k tělu. Dvě děti chlapec 6;1 a dívka 6;0 se ve výtvarném projevu opoždějí. Napojování čar je nepřesné, postavy neobsahují např. ruce, končetiny jsou jednodimenzionální, proporce postav neodpovídají, kresby jsou pouze obrysové a stereotypní.

Speciální mateřská škola : Kresba chlapce 4;7 je ovlivněna zrakovou vadou a epilepsií. Chlapec nerad kreslí a déle neudrží pozornost. Linie tužky je roztřesená,

napojování čar zcela nepřesné. Při asistenci pedagoga nakreslil postavu, při kresbě rodiny, kterou kreslil sám, nakreslil čmáranici. Chlapec 4;9 je ovlivněn susp. poruchou pozornosti. U kreslení nevydrží, jeho pozornost se ubírá jinač. Zápěstí je sice uvolněné, ale úchop tužky zcela špatný. Výtvarný projev těchto dvou chlapců neodpovídá svému věku. Kresba chlapce 5;9 je ovlivněna opožděností motoriky. Napojování linií čar je nepřesné, zápěstí neuvolněné – grafomotorika opožděná, vybarvování nepřesné, proporcionalita téměř odpovídá skutečnosti. Roman 5;10, tvar hlavy neodpovídá, končetiny jsou jednodimenzionální, některé prsty chybí. Napojování čar je nepřesné, uvolnění zápěstí částečné, vybarvování minimální, nelze hodnotit. Dívka 6;2 úchop tužky zcela špatný, vybarvování je přesnější s ohledem na uvolnění zápěstí. Počet prstů neodpovídá, chybí krk.

Kresby dětí Smš se většinou liší od Bmš v opoždění grafomotoriky, menší propracovanosti kreseb, linie čar jsou roztřesené, nepřesné a nenavazují, chybí větší obsažnost kreseb a tvořivější zpracování.

2.Hypotéza

Kresby nakreslené s časovým odstupem dva měsíce až jeden rok budou znamenat průkazný rozdíl ve vývoji výtvarného projevu a v propracovanosti kreseb. Rozdíl by měl spočívat také v kresbě obyčejnou tužkou a pastelkami, které by měly napomoci k obsažnosti a k větší tvořivosti v kresbách.

Tato hypotéza se potvrdila částečně.

U třech chlapců jsem sledovala vývoj kresby jeden rok. Chlapec Adam ve věku 4;1 nakreslil hlavonožce, ve věku 5;5 nakreslil lidskou postavu obsahující hlavu, oči, nos a přeškrtnutá ústa, dvoudimenzionální trup a lineární nohy. Ruce a jiné atributy lidské postavy nenakreslil. Ve věku 5;8 nakreslil obrysově lidskou postavu se všemi atributy. Končetiny jsou nakresleny lineárně, prsty jsou nakresleny v podobě smetáčků. Kresba rodiny ve věku 6;0 nezaznamenala čtyřměsíční posun ve vývoji kresby. V případě Adama jsem zaznamenala roční posun v kresbě, ale v porovnání s ostatními dětmi je výtvarný projev opožděn. Petr 5;0, podle jeho slov neví, jak se lidská postava kreslí. Ve věku 4;0 za asistence nakreslil lidskou postavu, která

obsahuje hlavu, naznačen je trup a lineární nohy. Ve věku 4;9 nakreslil lidskou postavu, jako zamřížované okno a ve stejném věku za asistence nakreslil postavu s hlavními atributy, lineárním ztvárněním končetin, bez prstů. Ve věku 5;0 nakreslil rodinu, jež se lišila od prvních kreseb pouze v dvoudimenzionálním nakreslení nohou. Ruce, prsty, vlasy, uši nenakreslil. Také v tomto případě lze poukázat na posun během jednoho roku, avšak kresba tohoto chlapce znamená opoždění ve výtvarném projevu. Jan 4;9 postavu nakreslil se všemi hlavními atributy, končetiny ztvárnil lineárně, ve věku 5;5 kresba zaznamenala pouze posun ve ztvárnění zdvojené nohy, ve věku 5;8 se kresba posunula o dvoudimenzionální zpracování končetin a krku. V tomto případě lze poukázat na posun v kresbě během jednoho roku a přiblížení se k normě. U všech těchto chlapců je grafomotorický vývoj částečně opožděn.

U většiny dětí časové rozmezí 2 až 4 měsíce nezaznamenalo posun ve výtvarné tvorbě, v individuálních případech je časový rozdíl vidět např. v propracovanosti kresby prstů a v kresbě oblečení. Časové rozmezí 6 měsíců v některých případech ukázalo rozdíl např. z lineárního zobrazování končetin se stalo dvoudimenzionální, proporčnost postav se částečně přiblížila k reálu, obrysové postavy byly nakresleny s oblečením. Vybarvování a napojování čar bylo pečlivější, zápěstí uvolněnější, grafomotorika propracovanější.

Shrnutí

V běžné mateřské škole v rozmezí 2. měsíce až jeden rok se posunulo ve výtvarném projevu sedm dětí ve (5 chlapců a 2 dívky). U pěti dívek výtvarný projev stagnoval. Velký posun byl zaznamenán především u chlapců, kde se výtvarný projev kolem čtvrtého a pátého roku opožďoval. Se zráním CNS se tento rozdíl vyrovnal, v některých případech zcela, někde částečně. Posun jsem také zaznamenala díky ročnímu sběru kreseb těchto dětí. U ostatních dětí jsem kresby nemohla během roku sbírat.

Posun vpřed nemusel být zaznamenán s ohledem na krátký časový odstup 2. – 4. měsíce, výtvarným projevem, který odpovídal věkově normě, u dívky Natálie 6;0 opožděním ve výtvarném projevu.

V mateřské škole speciální se posunulo v kresbě pouze jedno dítě. Výtvarný projev, jež nezaznamenal rozdíl způsobený časovým odstupem, mohl být ovlivněn vývojovým, grafomotorickým a celkovým opožděním ve vývoji, nesoustředěností apod.

Rozdíl v kresbě tužkou a pastelkou byl patrný u většiny dětí, pouze v případě dívky 6;0 jsem rozdíl neshledala. Barevné kresby byly obsažnější a tvořivější. Děti kromě postav kreslily např. domy, stromy, slunce, mraky, lodě, oblečení postav atd.

3. Hypotéza

Rozdíl úrovně kresby postavy dětí z běžné mateřské školy a ze speciální mateřské školy se s ohledem na stejný věk dětí může lišit.

Tato hypotéza se potvrdila částečně.

Kresby postav se v porovnání Bmš a Smš částečně liší. Děti z Bmš ve stejném věku se snaží napodobit postavu, která obsahuje ty nejdůležitější vlastnosti a mnohdy i více. Některé děti nakreslily čmáranici jiné lidskou postavu pouze s doprovodem pedagoga. Chlapec 5;9 nakreslil postavu se všemi atributy, po grafomotorické stránce je spíše opožděný. Jan 5;9 z Bmš nakreslil postavu, která neodpovídá úrovni Matěje ve srovnání je na nižší úrovni. Grafomotorika Jana je ale rozvinutější. Roman 5;10 ve srovnání postavy s Petrou 5;4 z Bmš nakreslenou ve stejném věku neodpovídá normálnímu vývoji v kresbě. Petra nakreslila krk, tělo končetiny dvoudimenzionálně, správný počet prstů. Roman nakreslil končetiny lineárně, bez prstů a bez detailů. Obsahová i grafomotorická stránka byla lepší u dívky z Bmš. Veronika 6;2 kreslí postavy vybarvované, počet prstů neodpovídá, nekreslí krk. Grafomotorická stránka je opožděná. Pavel 6;0 z Bmš kreslí postavy se všemi atributy, grafomotorika je v pořádku.

Shrnutí

Sedm dětí z běžné mš odpovídá normální úrovni kresby postavy daného věku (5 dívek a 2 chlapci). Menší počet dětí neodpovídá úrovni kresby postavy daného věku (3 chlapci, 2 děvčata).

Většina dětí ze speciální mš zcela neodpovídají úrovni kresby postavy daného věku (3 chlapci a 1 dívka). Pouze jedno dítě odpovídá po obsahové stránce běžné úrovni kresby postavy daného věku, neodpovídá grafomotorika.

Viditelný rozdíl v kresbách postav u chlapců a dívek se začíná projevovat kolem pátého roku. Děvčata mají kresby propracovanější a obsažnější. Kresby u některých chlapců jsou ovlivněny opožděností ve výtvarném projevu. Před šestým rokem se kresby chlapců a dívek v mnoha případech začínají sjednocovat. Postavy obsahují prsty většinou správný počet, dvoudimenzionální končetiny, krk a tělo. Postavy se začínají proporčně přibližovat reálu. Obsažnost kreseb u dívek je větší, chlapci se spíše specifikují na auta, traktory, tanky apod. Lepší úroveň grafomotoriky je zaznamenaná více u dívek.

Závěr

Hlavním tématem této bakalářské práce byl výtvarný projev dětí předškolního věku. Srovnávány byly kresby dětí z běžné a speciální mateřské školy. Ukázalo se, že výtvarný projev těchto dvou skupin se ve většině případů odlišuje. Kresba dětí speciální školy může být ovlivněna specifickými vývojovými vadami, menším rozvojem grafomotoriky, ale také menším časovým prostorem pro kresebné a jiné výtvarné činnosti, vzhledem k tomu, že specializací těchto typů mateřských škol je především rehabilitační, terapeutické a jiné cvičení. Mé zjištění může být vodítkem pro speciální mateřské školy, které by měly dávat větší důraz na výtvarné činnosti a měly by umět děti k těmto činnostem vhodně motivovat. Pro děti s různými defekty mohou tyto tvořivé výtvarné hrátky přinášet relaxaci, rehabilitaci, uvolnění i odpočinek a mohou napomoci k dalšímu rozvoji a vzdělávání.

Zjistila jsem, že v běžné mateřské škole se výtvarný projev s věkem postupně vyvíjí, ale v mnoha případech zejména u chlapců také opožděje. Ukázalo se, že opoždění v kresbě může být u těchto chlapců ovlivněno vadou řeči, rozštěpem patra, opožděním v jemné i hrubé motorice, málo podnětným prostředím vlastní rodiny. V těchto případech se potvrdila základní hypotéza o odlišnosti výtvarného projevu dětí s vývojovou vadou. Tyto děti však navštěvují běžnou mateřskou školu. Každá kresba všech dětí obsahovala zvláštnosti, které se opakovaly a prolínaly v jejich výtvarném projevu. Jednalo se především o špatný počet prstů, chybění některé části těla, špatné proporce postav, tvar těla, zvláštní ztvárnění dlouhého krku, stejný výraz tváře, zobrazení postav en face, profil byl shledán minimálně, dále stereotypnost v kresbě rodiny, ale i konkrétní diferenciaci postav, které se lišily např. barvou a tvarem vlasů, oblečením, velikostí postav apod.. V neposlední řadě z mého šetření vyplynulo zjištění, že děti raději používají pastelky a barevné kreslicí náčiní, než obyčejnou tužku. Kresby dětí pastelkami byly mnohem obsažnější a tvořivější.

V mé bakalářské práci oceňuji možnost sbírání kreseb u některých dětí během jednoho roku, avšak pro lepší výzkum bych přivítala tuto možnost u všech dětí. Závěry hypotéz by tak mohly mít větší podněty.

Kresba a jiné výtvarné činnosti by neměly chybět v žádném vzdělávacím zařízení stejně jako v rodině. Cílem vzdělávací politiky je podpora tvořivosti dětí ve všech oblastech dětského projevu a tedy i výtvarného.

Seznam literatury

- Davido, R., Kresba jako nástroj poznání. Portál, Praha 2001
- Mertin, V.- Gillnerová, I., Psychologie pro učitelky mateřské školy. Portál, Praha 2003
- Razáková, D., Kreslíme, malujeme, modelujeme. SPN, Praha 1997
- Svoboda, M. - Krejčířová, D. – Vágnerová, M., Psychodiagnostika dětí a dospívajících. Portál, Praha 2001
- Švancara, J., Diagnostika psychického vývoje. Avicenum, Praha 1971
- Švancara, J. – Švancarová, L., Problémy psychického vývoje. Academia, Praha 1978
- Toufar, A., Výchovné aspekty v kreslení a malování dětí předškolního věku. Kpú, Brno 1973
- Třesohlavová, Z. – Černá, M. – Kňourková, M. Dříve než půjdu do školy. Avicenum, Praha 1990
- Uždil, J. – Razáková, D., Metodika výtvarné výchovy na mateřské škole. SPN, Praha 1966
- Uždil, J. – Šašinková, E., Výtvarná výchova v předškolním věku. SPN, Praha 1982
- Uždil, J., Čáry, klikyháky, paňáci a auta. SPN, Praha 1980
- Uždil, J., Výtvarný projev a výchova
- Vágnerová, M., Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál, Praha 2000
- Vágnerová, M., Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Karolinum, 2005
- Vágnerová, M., Vývojová psychologie I. Karolinum, 2005
- Zelinková, O., Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Portál, Praha 2001